

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Rodina Paloušova jakožto jedno z center českého disentu
v zrcadle orální historie**

vedoucí práce: doc. Mgr. Martin C. Putna, Dr.

Jana Markupová

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. června 2011

.....

Jana Markupová

Obsah

1 Úvod.....	6
1.1 Paloušovi a Kampademie.....	7
2 Metodologie.....	8
2.1 Orální historie.....	8
2.2 Výběr prostředí výzkumu.....	9
2.3 Sběr dat.....	9
2.3.1 Charakteristiky rozhovorů s jednotlivými narátory.....	11
2.4 Analýza	11
2.5 Hodnocení kvality výzkumu	12
2.6 Etika výzkumu.....	13
3 Historický kontext.....	14
3.1 První republika 1918-1938.....	14
3.2 Druhá republika 1938-1939 a Protektorát Čechy a Morava 1939-1945.....	15
3.3 Třetí republika 1945-1948 a únorový převrat.....	16
3.4 Počátky komunistického Československa.....	16
3.5 Šedesátá léta a následná normalizace.....	17
3.6 Disent a Charta 77.....	18
3.7 Rok 1989.....	19
4 Kampademie.....	21
4.1 Prapočátky	21
4.2 Počátky.....	21
4.3 Kampademie.....	22
4.4 Kampademická témata.....	22
4.5 Kampademie během Sametové revoluce a dál.....	23
5 Životní příběhy.....	24
5.1 Radim Palouš	24
5.1.1 Dětství, dospívání a rodina.....	24
5.1.2 Rok 1948 a po něm.....	24
5.1.3 Léta šedesátá.....	26
5.1.4 Léta normalizační.....	26
5.1.5 Charta 77.....	26
5.1.6 Kampademie a samizdat.....	27
5.1.6.1 Samizdat.....	27
5.1.6.2 Dopisy Olze a Hrádeček.....	28
5.1.7 Léta osmdesátá.....	28
5.1.8 Sametová revoluce.....	29
5.1.9 Od roku 1990 do současnosti.....	30
5.1.9.1 Kampademie po roce 1989.....	30
5.2 Anna Paloušová.....	31
5.2.1 Dětství, dospívání a rodina	31
5.2.2 Rok 1948 a po něm.....	32
5.2.3 Léta šedesátá.....	32
5.2.4 Léta normalizační.....	32
5.2.5 Charta 77.....	33
5.2.6 Kampademie a samizdat	33
5.2.7 Léta osmdesátá.....	34
5.2.8 Od Sametové revoluce až do současnosti.....	34
5.3 Martin Palouš.....	35
5.3.1 Dětství, dospívání a léta šedesátá.....	35

5.3.2 Léta normalizační.....	35
5.3.3 Charta 77 a léta osmdesátá.....	36
5.3.4 Kampademie a samizdat.....	37
5.3.4.1 Samizdat a Hrádeček.....	37
5.3.5 Sametová revoluce.....	38
5.3.6 Od roku 1990 do současnosti.....	38
5.4 Jan Palouš	39
6 Interpretační část.....	40
6.1 Původní rodina Radima a Anny Paloušových a období Protektorátu.....	40
6.2 Filosofická fakulta a Jan Patočka.....	41
6.3 Rok 1948 a poté.....	41
6.4 Rok 1968.....	42
6.5 Charta 77.....	43
6.5.1 Radim Palouš	43
6.5.2 Martin Palouš	43
6.5.3 Anna Paloušová	44
6.5.4 Jan Palouš	44
6.5.5 Shrnutí	45
6.6 Kampademie.....	45
6.6.1 Radim Palouš	45
6.6.2 Martin Palouš	46
6.6.3 Anna Paloušová.....	46
6.6.4 Jan Palouš	47
6.6.5 Shrnutí.....	47
6.7 Sametová revoluce.....	47
6.7.1 Radim Palouš.....	47
6.7.2 Martin Palouš.....	48
6.7.3 Anna Paloušová – Jan Palouš	48
6.7.4 Shrnutí.....	48
6.8 Po Sametové revoluci.....	49
6.8.1 Radim Palouš.....	49
6.8.2 Martin Palouš	49
6.8.3 Anna Paloušová – Jan Palouš	49
6.8.4 Shrnutí	50
7 Shrnutí	51
8 Seznam pramenů a použité literatury.....	53
8.1 Rozhovory a jiné prameny.....	53
8.2 Literatura	53
8.3 Internetové zdroje.....	54
9 Přílohy.....	55

Poděkování

Mé díky patří především všem mým narátorům za ochotu a čas, který mi věnovali, dále vedoucímu této práce, doc. Martinu C. Putnovi, a Knihovně Václava Havla za příležitost tento výzkum vůbec uskutečnit. Nemenší díky patří také mému nejbližšímu okolí za trpělivost, kterou mělo s mou osobou během psaní této práce.

1 Úvod

V letech 1948 – 1989 vládl v Československu komunistický režim, který se vyznačoval totalitní formou vládnutí, ignorováním až likvidováním opozice a izolací svých občanů od nekomunistického světa.¹ Proti takovým praktikám se čas od času vzdmla určitá forma vzdoru či se formovala opozice. Tato opozice se v průběhu let proměňovala jak co do své struktury, tak co do svých cílů. Zatímco opozici 50. let si většinou spojíme² s politickými procesy, asi nejemblematičtějším obrazem je proces s Miladou Horákovou, opozice, která se zformovala po sovětské okupaci roku 1968, je vnímána jako disidentské úsilí o dodržování lidských práv, vyjádřené v prohlášení Charty 77.

Samotné disidenty ale často vnímáme dosti stereotypně. Pojem *disident* je spojen s obrazem politických aktivistů, kteří se aktivně angažovali v různých iniciativách, v důsledku toho nemohli studovat ani vykonávat své zaměstnání, byli sledováni, vyslýcháni či zatýkáni, případně i vězněni, a teprve po roce 1989 mohli začít pracovat v oboru, ve kterém chtěli. Tento pohled do jisté míry potvrzuje i projekt *Politické elity a disident*, který byl uskutečněn Centrem orální historie. Disidentem je zde myšlen jednotlivec, „který se individuálně nebo v rámci nezávislé občanské iniciativy, skupiny či hnutí ... veřejně přihlásil k opozici vůči panujícímu režimu...“³ Je sice třeba říci, že projekt byl jistě časově i finančně omezen a zaměřit se tak na daleko širší spektrum narátorů bylo tedy jistě problematické. To ale nic nemění na tom, že taková představa je dle mého názoru poněkud reduktivní a černobílá. Neuvažuje totiž o tom, že disident, ale hlavně samotné „*disidentství*“ (ve smyslu *býti disidentem*) mohlo mít několik úrovní.

V úvodu je třeba říci, že disident⁴ jako takový nebyl homogenní celek lidí, kteří dávají najevo svůj nesouhlas s režimem. Existoval například *intelektuální disident*, pro který byla společná „*víra ve vzdělání, v to, že je třeba učit se myslet nezávisle a jednat jako svobodné bytosti v souladu s vlastním svědomím.*“⁵ Tato víra byla vyjádřena zejména v pořádání bytových seminářů. Velice odlišným typem disentu byl dále například *hudební disident* (neboli *underground*), který původně neměl politické cíle, i to se ale časem proměnilo.⁶ Typickým příkladem je kapela The Plastic People of the Universe. Na druhé straně stál církevní (většinou katolický) disident. „*Na přelomu 70. a 80. let začíná být římskokatolická církev represivním aparátem a příslušnými politickými místy vnímána jako stále výraznější opoziční síla.*“⁷ Pro církevní disident je typické například vydávání samizdatu. Krom toho existoval také, chceme-li, „*exkomunistický disident*“, složený převážně z bývalých komunistů, kteří z Komunistické strany vystoupili či byli vyloučeni po roce 1968 v první éře tzv. normalizace (tj. cca do roku 1972).⁸ Tyto skupiny nekooperovaly nijak automaticky, jak by se mohlo na první pohled zdát. Významnou roli v jejich spolupráci sehrál především Václav Havel.⁹

Stejně jako není jednoduché určit, jaký byl disident, není snadné určit, jak vypadá „pravý disident“. Nastíněná představa je totiž, jak již bylo řečeno, značně zjednodušená a vůbec nebere v úvahu určité jiné „formy“ či „úrovně“ disidentství stejně jako v případě jednotnosti či rozdílnosti samotného disentu. Těmi úrovněmi mám na mysli například to, že chod disidentství mohl v určité společnosti udržovat také někdo, kdo sice nepodepsal prohlášení Charty 77, nebyl aktivním členem nějakých úzkých disidentských kroužků, mohl vykonávat (i když třeba s omezeními) své povolání, ale na druhou stranu žil v disidentské rodině a na vykonávání ilegálních akcí se mohl *nějak* podílet,

1 Viz např. Cuhra, J. - Ellinger, J. - Gjuríčová, A. - Smetana, V. (2006): *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý od roku 1918*. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka.

2 Vycházím ze subjektivního hlediska, které má pouze ilustrovat mé vlastní důvody k napsání této práce.

3 Vaněk-Urbášek 2005:14

4 Tento pojem lze definovat jako „*pronásledovaná opozice proti totalitnímu politickému zřízení*“ či jako „*nekonformní postoj k vládní ideologii.*“ (Petráčková-Kraus 1998:168)

5 Dayová 1999:6

6 Viz například Vaněk, M. (2010): *Byl to jenom rock'n'roll?* Praha: Academia.

7 Holečková 2009:19

8 Otáhal 1994:29

9 Viz např. Putna, M. C. (2011): *Václav Havel. Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla.

byť třeba nebyl v popředí.

Tím se dostávám k tématu disidentské rodiny. Představa, že by celá rodina musela být těmi „aktivními“ disidenty v popředí, je dle mého názoru nepřesná. Již totiž neřeší otázku, jak by taková rodina vůbec mohla fungovat po stránce každodenního chodu domácnosti. Vezmeme-li v úvahu persekuce ze strany režimu, je taková představa vlastně nepředstavitelná. Domnívám se, že bychom při bližším prozkoumání mohli zjistit, že tomu tak vůbec nemusí být, že např. i z materiálních důvodů to nebylo možné a že ani významné disidentské rodiny nebyly jednotné v otázkách, jako byl například právě podpis prohlášení Charty 77.¹⁰

1.1 Paloušovi a Kampademie

Jak již bylo naznačeno, existovalo několik disidentských skupin jak podle jejich zaměření, tak podle jejich cílů. Jedním takovým centrem byla *Kampademie*, společenství intelektuálů, často filosofického zaměření a většinou katolického vyznání (krom Ivana M. Havla).¹¹ Již toto ukazuje na určité postavení této skupiny v prostoru mezi *intelektuálním* (či *filosofickým*) disentem a *církevním* disentem.

Centrem *Kampademie* byl byt filosofa Radima Palouše, který se nacházel na pražské Kampě. Od toho také vznikl název *Kampa-demie*. S touto rodinou (respektive nejdříve s Radimem Paloušem a jeho manželkou Annou) jsem se seznámila na začátku roku 2010 při příležitosti konání výzkumu o lidech z okolí Václava Havla v rámci projektu Knihovny Václava Havla. Již při prvním setkání s Radimem Paloušem mě zaujala právě ona *nejednoznačnost* pojmu *disidentství*.

Radim Palouš totiž vyprávěl o podpisu Charty 77 a zmínil, že ji podepsal jen on a jeho syn Martin Palouš, protože celá rodina ji podepsat nemohla (například z obav ze ztráty materiálního zázemí), ale že ti další dva členové (manželka Anna Paloušová a starší syn Jan Palouš) rodiny potom „*dělali služby*.“¹² Na základě toho vznikl nápad napsat práci, ve které bych se zaměřila na to, *jak vypadalo zapojení jednotlivých členů této rodiny v rámci disidentských aktivit*.

Již z krátké zmínky Radima Palouše lze vyčíst, jaké **dvě linie** budu ve své práci sledovat. První linií je Radim Palouš a jeho syn Martin Palouš jako ti „viditelní disidenti“, kteří odpovídají všeobecným představám o tom, jak disident vypadá. Dlouhou dobu nemohli z politických důvodů vykonávat svá zaměstnání, stali se signatáři prohlášení Charty 77, oba později působili též jako její mluvčí. Během Sametové revoluce stáli v centru Občanského fóra a po revoluci se jejich (nejen profesní) život změnil zcela enormně. Na druhé straně stojí linie Anna Paloušová – Jan Palouš. Oba mohli vykonávat svá zaměstnání, nepodepsali prohlášení Charty 77, přesto (anebo právě proto) byli pro chod disidentství v rodině Radima Palouše velice důležití. Vždyť jak říká Radim Palouš, potom, co prohlášení Charty 77 podepsal on a jeho syn Martin, „*ti další dva potom dělali služby. Nosili věci a tak*.“¹³

10 Výjimečným případem byli manželé Jiří a Dana Němcovi, kteří se oba stali jedněmi z prvních signatářů Charty 77.

11 Putna 2011:198

12 Palouš, R. 2010:4

13 Palouš, R. 2010:4

2 Metodologie

2.1 Orální historie

V *Úvodu* byl tedy popsán motiv ke zkoumání, neboli *co a proč* zkoumat. Neméně důležitou otázkou je *jak* to zkoumat. Jelikož jsem se ale po celé své studium na FHS UK zajímala o disent a o výzkumy o něm, netrvalo dlouho, než jsem přišla do styku s metodou *orální historie*, která je na FHS UK spjata s profesorem Miroslavem Vaňkem. Profesor Vaněk a jeho spolupracovníci se zabývali jak tehdejšími politickými elitami, tedy bývalými komunistickými funkcionáři, tak disidenty.¹⁴ Zároveň prováděli výzkum mezi studenty, kteří byli aktivní za revoluce roku 1989,¹⁵ zaměřili se ale i na „obyčejné lidi“.¹⁶

Přínos orální historie tkví mj. v tom, že zabýváme-li se soudobými dějinami Československa, nutně narazíme na úskalí věrohodnosti pramenů. „*Písemné archivní prameny ... byly (až na výjimky) jednostranné a poplatné ideologii i praxi oficiálních orgánů a institucí, z jejichž intence vznikaly, a zároveň neúplné...*“¹⁷ Zároveň je třeba si uvědomit, že jakákoli opozice vůči takovému režimu jednala ilegálně a mnohé písemné prameny tedy nejsou snadno (či vůbec) dohledatelné. A právě v tomto případě objevíme přínos orální historie. Ta pracuje přímo se svědky zkoumaných událostí a přináší tak nový pohled na věci, které bychom bez narátorových svědectví mohli zkoumat jen omezeně.

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že pracujeme s *pamětí* narátorů, která není a nemůže být stoprocentní, je selektivní¹⁸ a podobně, nelze tedy zkoumat, *jak to tehdy bylo*, ale pouze to, jak určité události narátoři reflektují *z dnešního hlediska*. Toto omezení však podle mého názoru nepřevyšuje přínos, který zaznamenané vzpomínky mohou pro naše pochopení zkoumaného období mít.

Disent tedy patří mezi jednu z oblastí, zkoumaných pomocí metody orální historie. Protože se i já zaměřuji na výzkum disentu, bylo seznámení se s touto metodou poměrně přímočaré. Orální historie, jakožto jedna z metod kvalitativního přístupu,¹⁹ je typická nahráváním rozhovorů mezi narátorem a tazatelem, který již má o zkoumaném problému určité informace, a takový rozhovor je veden s osobou, která vypráví své vlastní dojmy, zkušenosti a názory na téma, které tazatele zajímá. Zároveň je tak vytvářen zcela nový pramen, který bude moci sloužit i budoucím badatelům.²⁰ Přitom ale badatel pracuje i s jinými prameny, jako mohou být archivní dokumenty, dobový tisk, korespondence a podobně.²¹ Já jsem ve své práci krom rozhovorů pracovala také s dopisy od Martina Palouše, které psal své rodině, dále pak s knihou rozhovorů mezi Josefem Beránkem a Radimem Paloušem z roku 2006, která se jmenuje *Dobrodružství pobytu vezdejšího*. Pro stručné doplnění informací o úloze Martina Palouše během Sametové revoluce jsem čerpala také z rozhovoru s ním, který vznikl v dubnu 1990 a byl publikován v knize *Deset pražských dnů (17.-27. listopad 1989)*.

Orální historii lze využít v mnoha společenskovedních disciplínách,²² já ovšem jakožto studentka, která je dlouhodobě ovlivněna Vaňkovým pojetím orální historie, setrávám, mám-li to nějak vymezit, v oblasti soudobých dějin. Přestože by se mé téma dalo jistě zkoumat například i z psychologické perspektivy, mým hlavním *cílem* je rozšířit poznání o disentu v Československu v době normalizace ve smyslu rozšíření pozornosti i na ty méně angažované, byť spolupracující členy

14 Viz například Vaněk, M. - Urbásek, P. (2005): *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview*. Praha: PROSTOR.

15 Viz Otáhal, M. – Vaněk, M. (1999): *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu životopisná vyprávění*. Praha: Lidové noviny.

16 Viz Vaněk, Miroslav (ed.). (2009): *Obyčejní lidé..?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia.

17 Vaněk- Urbásek 2005:9

18 Viz např. Šubrt - Pfeiferová 2010:25.

19 Viz např. Disman 2008:285-286.

20 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:11-12

21 Vaněk 2004:16.

22 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:12

rodin významných disidentů.

Příbuzným tématem se již zabývala také Petra Schindler-Wisten, která se ale zabývala tím, jak „byli narátoři z řad komunistických funkcionářů a disidentů formováni a ovlivňováni názory svých rodičů ... a jak oni sami vychovávali své děti.“²³ V této interpretační studii je zohledněno i rozvržení rolí v disidentských aktivitách například při podpisu Charty 77.²⁴ Zabývá se také problematickým materiálním zajištěním disidentských rodin a také uvádí, že „*děti některých disidentů se dokonce podílely na disidentské činnosti, např. na tzv. „snášení“ (exemplářů samizdatu) nebo při domovní prohlídce ukrývaly důležité materiály rodičů.*“²⁵ Nicméně hlavním tématem této práce je vliv výchozí rodiny na názory budoucích disidentů či komunistických funkcionářů, a proto se domnívám, že je vhodné zaměřit se především i na to, co Petra Schindler-Wisten ve své práci řeší jako dílčí problém, tedy na *rozvržení rolí v jedné rodině v rámci disidentských aktivit.*

2.2 Výběr prostředí výzkumu

Výběr rodiny jakožto „výzkumného prostředí“ by mohl sice implikovat jisté záměry zkoumat rodinu jako instituci samu o sobě ze sociologického či možná psychologického hlediska. Ovšem důvod, proč jsem zvolila rodinu jakožto svůj „výzkumný vzorek“, je, že rodina, která je „*spjatá úzkými citovými vazbami,*“²⁶ se dá obvykle poměrně snadno popsat, označit a lze v ní předpokládat nějakou dlouhodobější formu kooperace.

Důvod, proč jsem si pro výzkum zvolila rodinu Radima Palouše, je již implicitně naznačen v úvodu této práce. Díky seznámení se s Radimem Paloušem v rámci výzkumu Knihovny Václava Havla jsem zjistila, že právě v jeho rodině je ona nejednoznačnost pojmu disidenství explicitně přítomna a na základě účelového výběru²⁷ jsem tedy požádala o spolupráci Radima Palouše, jeho manželku Annu a jejich dva syny Martina a Jana. Své narátory si dovolím v úvodu jen krátce představit. Radim Palouš (nar. 1924) je filosof a pedagog, od roku 1990 do roku 1994 působil jako rektor Univerzity Karlovy, Anna Paloušová (nar. 1925) pracovala do roku 1980 v knihovně Filosofického ústavu Akademie věd, po revoluci přispívala do Lidových novin. Martin Palouš (nar. 1950) nemohl do roku 1990 vykonávat své zaměstnání, proto pracoval jako topič a od roku 1980 jako programátor ve Svazu invalidů Meta. Po revoluci se věnoval zahraniční politice. A konečně Jan Palouš (nar. 1949) je profesorem astrofyziky, od poloviny 70. let pracuje v Astronomickém ústavu Akademie věd a po revoluci působil určitou dobu také jako jeho ředitel.

Přestože se nabízelo rozšíření narátorů ještě minimálně o manželku Martina Palouše Pavlu, dceru Dany Němcové, další významné disidentky, pro ucelenost a setrvání v rámci jednoho disidentského centra jsem omezila výběr pouze na zmíněné čtyři narátory a případné rozpracování a rozšíření počtu narátorů ponechávám jako otázku do budoucna.

2.3 Sběr dat

V souladu s metodologickými postupy orální historie byla s každým narátorem naplánována nejméně dvě setkání, přičemž první rozhovor měl mít formu *životopisného příběhu* (ve společenskovědním kontextu nazývána také jako *narativní rozhovor*) a druhý formu *interview* (jinak též *polo-strukturovaný rozhovor*). „*Zatímco v prvním rozhovoru dopřeje tazatel narátorovi co nejširší prostor pro spontánní a pokud možno nepřerušované vyprávění vlastního příběhu, pak druhý rozhovor často konkretizuje témata zmíněná v rozhovoru prvním, doplňuje nebo rozšiřuje dosavadní sdělení.*“²⁸

Forma životního příběhu tedy sleduje celoživotní vývoj či dráhu jednotlivce, přičemž tazatel do

23 Vaněk (ed.) 2006:12

24 Vaněk (ed.) 2006:229

25 Vaněk (ed.) 2006:233

26 Giddens 1997:156

27 Výzkumný vzorek je konstruován s ohledem na účel studie. (Hendl 2008:152)

28 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:104

rozhovoru příliš nevstupuje, může maximálně narátora povzbuzovat v dalším vyprávění pomocnými otevřenými otázkami, případně může narátorovi pomoci s rozpomínáním se.²⁹ Forma interview je již zaměřena na konkrétnější otázky, může tedy prohloubit předchozí sdělení či vyjasnit případné nesrovnalosti.³⁰

Tento metodologický plán ale nebyl dodržen stoprocentně, neboť rozhovory s Annou Paloušovou se rozšířily až na čtyři setkání, z nichž první dvě měly formu životopisného příběhu a druhá dvě spíše formu interview. Tomu předcházela ještě přípravný rozhovor, během něhož jsme se bavily o cílech výzkumu a o samotném průběhu budoucích rozhovorů. Ostatní narátoři přípravný rozhovor nevyžadovali, seznámení s výzkumem proběhlo zpravidla před prvním rozhovorem prostřednictvím e-mailu. Větší počet rozhovorů s Annou Paloušovou byl dán především zhoršující se pamětí narátorky. Jsem ale přesvědčena o tom, že to byl postup správný, neboť narátorka si s postupujícím časem byla schopna vybavit i mnohé detaily, které celé její vyprávění činí ještě autentičtější.

Závažnějším narušením plánu ale byl ale nakonec nesouhlas Jana Palouše s použitím přepisu realizovaného rozhovoru v rámci této práce. Přestože rozhovor i následný přepis byly realizovány dostatečně brzy (v polovině dubna 2011), narátor se nakonec po přečtení (již částečně redigovaného) přepisu rozhodl, že text potřebuje ještě mnoho editace a doplnění a není tedy ochoten svolit s jeho použitím. I přes ubezpečování, že k upřesnění slouží druhý rozhovor a že citace z rozhovoru nebudou publikovány v hovorové verzi, ale že budou redigované, se bohužel narátora nepodařilo přesvědčit o „bezpečnosti“ použití přepisu rozhovoru s ním.

Naštěstí ale souhlasil s uvedením základních údajů o své osobě a s použitím zmínek ostatních tří narátorů o něm. Díky tomu jsem přesvědčena o tom, že celistvost této práce nebude narušena. K tomuto přesvědčení přispívá také skutečnost, že o zaměření a zapojení svého syna mnoho informací podali již Radim a Anna Paloušovi a přestože jsem si vědoma toho, že se jedná o *jejich*, nikoli o *jeho* hledisko, díky rozhovoru s ním vím, že si tato dvě hlediska neodporují.

Ráda bych také upozornila ještě na jednu skutečnost: přestože se má práce jmenuje *Rodina Paloušova jakožto jedno z center českého disentu v zrcadle orální historie*, nerada bych svou práci omezovala pouze na období „pravého disidentství“, neboť samotný termín „disident“ je daleko mladší (většina historiků ho začíná používat teprve pro opozici vzniklou po roce 1968). Koneckonců i sám nejstarší člen této rodiny, Radim Palouš, konstatuje: „*V padesátých letech jsme nebyli „disidenti“, ani se ještě tohoto slova v češtině neužívalo.*“³¹ To ovšem neznamená, že by se repreze ze strany režimu, které nastaly po projevení nesouhlasu některých narátorů s tehdejší režimem, této rodiny nedotýkaly. Navíc již tehdy provozované patočkovské semináře měly zásadní vliv na pozdější „oficiálně disidentské“ (tedy kampademické a chartistické) období.

Výše zmíněné vedlo k formulaci následujících konkrétních otázek, na které jsem se během svého výzkumu primárně zaměřila:

Jak byli vychováváni Anna a Radim Paloušovi?

Jak Radim a Anna Paloušovi prožili období Protektorátu, Třetí republiky a roku 1948?

Jak narátoři prožili Pražské jaro a sovětskou okupaci roku 1968?

Jak byli narátoři zapojeni ve hnutí Charta 77?

Jak byli narátoři zapojeni v Kampademii?

Jak byli narátoři zapojeni v revolučních událostech roku 1989?

Souběžně s tím jsem se snažila postihnout i následující otázky: Jaké zaměstnání mohli narátoři vykonávat? Byli narátoři nějak stíháni, sledováni, vyslýcháni či vězněni režimem? Změnil se život narátorů po Sametové revoluci?

29 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:102-103

30 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:104-105

31 Palouš 2006:106

2.3.1 Charakteristiky rozhovorů s jednotlivými narátory

Do metodologické části své práce jsem se rozhodla zařadit také několik řádků o charakteristických rysech rozhovorů s jednotlivými narátory. Je třeba upozornit na to, že každý narátor vypráví jinak. Velkou roli hraje například to, zda-li je narátor zvyklý mluvit na veřejnosti, zda-li je zvyklý mluvit o svém životě, či zda své zážitky jako celek vypráví poprvé. Zároveň bych ráda upozornila, že *způsob* vyprávění (narativní stránka samotných rozhovorů) není objektem této práce, jedná se spíše o několik poznatků, které jsem si bezprostředně po rozhovorech zapsala do svého terénního deníku, a které, doufám, podají ještě celistvější obraz o jednotlivých narátorech.

Vyprávění **Radima Palouše** je charakteristické především tím, že ho vypráví filosof, pedagog a komeniolog, který je po celý život zvyklý mluvit před ostatními lidmi, který svůj životní příběh již několikrát při různých souvislostech vyprávěl a má tedy základní zážitky již víceméně srovnané a utříděné (samozřejmě je nasnadě otázka, jestli a jak moc mohou být takové zážitky vlivem častého vyprávění zkreslené, nepřesné, lehce pozměněné a podobně).

Zároveň je třeba upozornit na to, že narátor mě již před začátkem vyprávění upozornil na svou nedávno (v roce 2006) vydanou knihu *Dobrodružství pobytu vezdejšího*, ve které jsou mnohá témata z narátorova života popsána velice podrobně. Nemělo proto smysl pana profesora nutit zopakovat vše, co zaznělo v knize. Navíc jelikož je profesor Palouš již starší pán (v době konání rozhovoru mu bylo 85 let), snažila jsem se spíše přimět narátora k rozvedení témat, která v rozhovoru pro knihu *Dobrodružství pobytu vezdejšího* zazněla spíše okrajově.

Rozhovor s **Annou Paloušovou** je charakteristický mj. vyjevením kontrastu mezi vyprávěním jejím a jejího muže. Je to pochopitelné. Už mezi způsobem vyprávění mužů a žen existují rozdíly. Jedním z nich je např. vyzorovaná tendence mužů daleko častěji hovořit o svém profesním životě než-li o rodinném, přičemž ženy se chovají právě naopak.³² Což se potvrdilo i v tomto případě.

Dalším (nyní už specifickým) rozdílem je samozřejmě také to, že Anna Paloušová není tolik zvyklá mluvit na veřejnosti, ani o svém životě. Možná by se dalo říci, že vždy stála po boku svého muže, na kterého se většinou upínalo více pozornosti, což koneckonců není u párů neobvyklé. Z toho důvodu byla poněkud nejistá ve svém vyprávění a rozpomínání, na druhou stranu se ale podařilo zachytit velice autentické vyprávění, o čemž svědčí i posun mezi prvními dvěma setkáními. Zatímco během prvního rozhovoru se narátorka zaměřila převážně na rodinný život, který hodnotila pozitivně, během druhého rozhovoru se rozpomněla na onu stinnou stránku 50. let a na persekuce ze strany režimu.

Rozhovor s **Martinem Paloušem** je třeba číst jakožto rozhovor s někým, kdo působil dlouhou dobu jako diplomat a byl činný v mezinárodní politice. Jeho vyjadřování je tedy jasné, přesné a strukturované, čímž výzkumníkovi v mnohém ulehčuje práci. Mimoděk nám také nabízí analytický pohled na konkrétní události i z mezinárodněpolitického hlediska. Zároveň je třeba si uvědomit, že se již jedná o člověka, který je o generaci mladší než předchozí dva narátoři, což se přirozeně projeví například v možnostech paměti.

2.4 Analýza

Při analýze jsem pracovala s komentovanou transkripcí jednotlivých rozhovorů, ve které jsou zaznamenány i neverbální projevy (např. smích, ztišení hlasu apod.). Použité citace z provedených rozhovorů jsou však v této práci uvedeny již v redigované verzi.

Pro analýzu jsem zvolila metodu otevřeného kódování, to znamená, že se kódy utvářejí teprve během analýzy, nejsou stanoveny předem, což odpovídá povaze kvalitativního výzkumu. Kódování nicméně předchází segmentaci, během které jsem si stanovila tematické okruhy, kterými se chci zabývat (např. Charta 77). Co se typů kódů týče, pracovala jsem především s prvními dvěma kategoriemi kódů, tedy s popisnými a interpretativními, přičemž popisné kódování se zaměřuje na to, co narátor explicitně říká, a interpretativní kódování na to, jaký implicitní význam může jeho

32 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:69

vyprávění mít. Třetí částí kódování je poznámkování, „*keré předběžně interpretuje analyzovaná data ... a tvoří základ interpretace.*“³³

Jelikož jsem již naznačila, že co se pojetí orální historie týče, setrvávám v oblasti soudobých dějin, při analýze jsem se snažila zodpovědět svou výzkumnou otázku: jak vypadalo zapojení jednotlivých členů rodiny Paloušovy v rámci disidentských aktivit. Vycházím tedy z pojetí historického výzkumu, jak ho popisuje například Hendl: „*Historický výzkum se provádí s cílem: odpovědět na určité otázky; odhalit neznámé souvislosti; nalézt vztahy mezi minulostí a přítomností; zaznamenat a vyhodnotit činy jedinců, skupin a institucí.*“³⁴

2.5 Hodnocení kvality výzkumu

Jak již bylo řečeno, můj výzkum je svou povahou kvalitativní, bylo by tedy pro něj možné užít definice, které uvádí např. Miroslav Disman, tedy že kvalitativní výzkum, jelikož je méně standardizovaný než kvantitativní výzkum, může vykazovat vyšší validitu, ale nižší reliabilitu. Jelikož také zkoumá nižší počet osob, o nichž se snaží získat co nejvíce informací a porozumět jejich vzájemným vztahům, nelze jej generalizovat na celou populaci.³⁵

Co se konkrétně mého výzkumu týče, je třeba reflektovat to, že se s některými svými narátory znám již delší dobu díky Knihovně Václava Havla a jmenovitě díky jejímu tehdejšímu řediteli doc. Martinu Putnovi, který je zároveň vedoucím mé práce. Je zde tedy vhodné počítat s možnými omezeními ve sdělení narátorů z důvodu dojmu, že o tom již vím, případně proto, že by mě to nemuselo zajímat.

Relevantní otázkou je také, co se kvality výzkumu týče, možnost sebestylizace narátorů. Domnívám se ale, že v mém výzkumu je téměř vyloučená. Pokud by přistoupili narátoři k určitému nadsazování svých vlastních rolí, mohlo by se tak dít především u „velkých“ témat, jako byla například Charta 77. Právě ale tato „velká“ témata jsou již poměrně dobře zpracována i v jiných pracích. Možnost ověření informací, sdělovaných narátory, tedy, domnívám se, možnost sebestylizace výrazně minimalizuje.

Naopak z mé strany také hrozilo, že díky dlouhodobější známosti s některými narátory nebudu schopna objektivní analýzy a interpretace. Dále je také třeba přiznat, že nevystupuji z neutrální pozice, ale že disidenty do jisté míry celý život obdivuji a mohlo by tedy dojít k nadřazování těch disidentsky viditelnějších členů rodiny nad ty méně viditelné. Věřím ale, že těmto „hrozbám“ jsem se úspěšně vyvarovala. Koneckonců samotný motiv k uskutečnění tohoto výzkumu – *nejednoznačnost pojmu disidentství v rodině Radima Palouše* – dává najevo snahu zaměřit se na obě skupiny a ani jednu z nich neupřednostňovat.

Samozřejmě ale největším zjevným rizikem, které by mohlo tuto práci ohrozit, je nesouhlas Jana Palouše s použitím přepisu rozhovoru s ním v této práci. Jak jsem však již uvedla v části 2.3 *Sběr dat*, věřím, že díky svolení použít alespoň základní údaje o jeho osobě a zmínky jeho příbuzných o něm tato práce neztratí na celistvosti.

Obávám se, že se zřejmě nemohu připravit na všechna možná omezení, nicméně je jistě vhodné si neustále uvědomovat, že vystupuji z určité názorové i hodnotové pozice (konkrétně z pozice studentky doc. Putny, orální historie a prof. Vaňka atd.) a je možné, že povědomí mých narátorů o mém vlastním „ukotvení“ může s sebou nést i nějaká rizika.

Dalším kritériem kvality výzkumu jsou ale také „*důvěryhodnost zjištění ... (a) sledování co největšího počtu metod, které umožňují nalézt přesné a pokud možno co nejvěrnější interpretační východisko. ... Univerzálním pravidlem každého výzkumu je však především zmíněná otevřenost a přístupnost analyzovaného materiálu.*“³⁶ Přístupnost a otevřenost materiálu je v mém výzkumu

33 Heřmanský, M.: Kvalitativní analýza dat, Úvod do společenskovedního výzkumu (dostupné na adrese <http://moodle.fhs.cuni.cz/mod/resource/view.php?id=8388>, str. 22); použitý text: Miles, B. M. – Huberman, M. A. (1999): *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd Edition). Thousand Oaks: SAGE.

34 Hendl 2008:133

35 Disman 2008:287

36 Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:141

zajištěna archivací nahraných rozhovorů a jejich přepisů v archivu Knihovny Václava Havla, která je zakotvena v souhlasu narátorů o zpracování a archivování pořízených záznamů. To se už ale vztahuje k etice výzkumu.

2.6 Etika výzkumu

Během celého výzkumu i po něm je nezbytně nutné dodržování etických zásad. V nejobecnějším možném znění jsou uvedeny v Etickém kodexu České asociace orální historie, o. s.³⁷ Velice důležité je seznámit narátory s cílem, účelem a postupem výzkumu, dále také uzavřít smlouvu, upřesňující využití a nakládání s nahrávkami a přepisy, respektovat přání narátora, snažit se mu vyjít vstříc a vědomě nezkreslovat jeho sdělení a podobně.

Bezprostřední problém spojený s etikou, který nastal v průběhu mého výzkumu, bylo rozhodnutí Jana Palouše nesvolit s použitím přepisu rozhovoru s ním v této práci. Řídím se Etickým kodexem, jeho rozhodnutí samozřejmě plně respektuji, a proto v této práci čerpám údaje o Janu Paloušovi pouze z internetových zdrojů a z rozhovorů s jeho příbuznými, k čemuž jsem svolení dostala. Jako daleko eticky spornější by se mi jevila situace, kdyby Jan Palouš vůbec nebyl osloven a seznámen s tím, že o něm budu psát na základě vyprávění jeho příbuzných. Jelikož ale taková situace nenastala, věřím, že jsem jednala správně.

Jako eticky sporné by se mohlo jevit také nakládání se jmény jiných lidí, které narátoři zmiňují. Jména lidí, kteří jsou v kontextu mého výzkumu zmiňováni vyloženě negativně (například bývalí spolupracovníci s režimem), budou proto anonymizována, jelikož se zpravidla nejedná o *natolik* důležitou informaci, aby anonymizace uškodila kvalitě celého výzkumu. Jména lidí, kteří jsou zmiňováni v pozitivním kontextu (například přátelé disidenti), budou ponechána.

37 Viz Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:193-196.

3 Historický kontext

V této části bych se ráda zaměřila na události, které se mých narátorů více či méně dotýkaly. Přestože nejstarší narátoři se narodili až ve dvacátých letech, ve vzpomínkách na své dětství se často vracejí k masarykovské První republice,³⁸ proto jsem se rozhodla začít událostmi roku 1918, tedy koncem 1. světové války a vznikem Československé republiky. Nejedná se přitom o historický rozbor daného období, ale jen o rekapitulaci událostí, na jejichž pozadí se odehrávaly životní příběhy rodiny Paloušovy a na které narátoři během svých vyprávění odkazují. Krátká rekapitulace klíčových událostí je tedy nezbytná pro zasazení životních příběhů narátorů do kontextu.

3.1 První republika 1918-1938

První světová válka, která trvala od roku 1914 do roku 1918, měla po celé Evropě katastrofální následky.³⁹ Mnozí vojáci, kteří se vrátili z války, nemohli sehnat zaměstnání a i pokud ho sehnali, prožívali pocity „vykořenění a prázdnoty.“⁴⁰ Takoví lidé nemohli žít v normálních podmínkách a uchýlili se tedy k „paramilitárním bojůvkám.“⁴¹ V atmosféře nedůvěry ve stávající systém získávaly snadno nové příznivce radikální skupiny, hlásající vědění o novém a správném pořádku.

V našem prostoru zanikla habsburská říše a krom jiných zemí vznikla také 28. října 1918 Československá republika, když toho dne byla vyhlášena samostatnost.⁴² Prvním prezidentem se stal T. G. Masaryk, který se těšil veliké autoritě.

V červnu 1919 byla podepsána Versailleská smlouva, která označila za jediného viníka války Německo.⁴³ Německo tak ztratilo „13 % území s 8 miliony obyvatel.“⁴⁴ Německu byly stanoveny také válečné reparace, které byly mezi Němci vnímány jako hlavní příčiny hospodářské krize.⁴⁵ Postavení ČSR bylo daleko pozitivnější, Cuhra se ČSR dokonce nezdráhá nazvat „*garantem stability ve střední Evropě.*“⁴⁶ Velkou roli podle něj sehrála „*radost z vlastního státu,*“⁴⁷ která přebila i „*pachuť z válečných hrůz.*“⁴⁸ Ovšem ve 30. letech i Československo dostihla světová krize. Nejdříve postihla zemědělství, poté lehký a později i těžký průmysl. „*Krize vrcholila v letech 1932-1933 a v mnoha odvětvích trvala hluboko do roku 1935.*“⁴⁹

V Německu měla ovšem krize fatální důsledky, jelikož v reakci na ni začala posilovat extremistická politická uskupení, která nabízela okamžitou změnu: komunisté a NSDAP.⁵⁰ Roku 1933 byl vůdce NSDAP, Adolf Hitler, jmenován kancléřem. K moci v Německu se tak dostal režim, který byl charakteristický učením „*o nadřazenosti árijské rasy a potřebě porobení či likvidace ras ostatních*“⁵¹ a koncentračními tábory „*pro příslušníky jakékoliv opozice.*“⁵²

V tu samou dobu v komunistickém Sovětském svazu Josif Stalin s cílem rychlé industrializace země vyhlásil násilnou kolektivizaci a rekvizici úrody. „*V letech 1930-1934 bylo deportováno přes 2,5 milionu rolníků. Hladomor let 1932-1933 si podle nejnovějších výzkumů vyžádal 7,7 milionu obětí (z toho 4 miliony na Ukrajině).*“⁵³ Už roku 1922 se ale začalo budovat „souostroví Gulag“, soubor pracovních táborů na neobyvatelné severní Sibiři, kam byly „*posílány „nespolehlivé“ osoby*

38 Např. Palouš, R. 2010:1

39 Cuhra 2006:9

40 Cuhra 2006:11

41 Cuhra 2006:11

42 Cuhra 2006:14

43 Cuhra 2006:19

44 Cuhra 2006:19

45 Cuhra 2006:20

46 Cuhra 2006:23

47 Cuhra 2006:30

48 Cuhra 2006:30

49 Cuhra 2006:66

50 Cuhra 2006:69-70

51 Cuhra 2006:71

52 Cuhra 2006:72

53 Cuhra 2006:75-76

na „převýchovu“, která často končila smrtí.“⁵⁴

V Československu ve 30. letech posilovala komunistická strana, kterou podporovaly převážně dělnické vrstvy. Čeští fašisté byli naopak velmi nejednotní, za zmínku ale stojí především národní socialisté Jiřího Stříbrného, Národní obec fašistická Radoly Gajdy či Vlajka.⁵⁵ Nicméně již roku 1935 ve volbách vítězí Henleinova Sudetoněmecká strana.

3.2 Druhá republika 1938-1939 a Protektorát Čechy a Morava 1939-1945

V roce 1938 Hitler provedl anšlus (obsazení) Rakouska. Toho roku v září byl tehdejšímu prezidentovi Benešovi prezentován „britsko-francouzský plán na postupné odstoupení oblastí osídlených z více než 50% Němci a následnou mezinárodní garanci nově vymezené hranice.“⁵⁶ Vláda pod výhrůžkami neposkytnutí pomoci ČSR ze strany západu souhlasila. Nato se ale vzedmula vlna protestů, mezi nimi také „mnohatisícový průvod s jednoznačným požadavkem: Dejte nám zbraně – dali jsme si na ně!“⁵⁷ 29. září se v Mnichově sešli Hitler, italský vůdce Benito Mussolini, britský premiér Chamberlain a francouzský premiér Daladier. „Výsledkem nočního jednání byla dohoda o odstoupení pohraničí s německou většinou...“⁵⁸ Jelikož nebylo nalezeno žádné východisko z dané situace, mnichovský diktát byl přijat. ČSR tak přišla o třetinu území. Novým prezidentem se stal Emil Hácha.

16. března 1939 byl oficiálně zřízen Protektorát Čechy a Morava.⁵⁹ Říšským protektorem byl jmenován Konstantin von Neurath a jeho zástupcem K. H. Frank. 1. září toho roku vypukla 2. světová válka útokem Německa na Polsko. Sídlo československé prozatímní vlády se časem ustálilo v Londýně, kde bylo v červenci roku 1940 uznáno. Definitivně uznána byla československá vláda o rok později. „Prezidentem“ se stal Edvard Beneš.⁶⁰

28. října 1939 se uskutečnila demonstrace, kde byl zraněn také student medicíny Jan Opletal, který později zemřel. Jeho pohřeb 15. listopadu přerostl v demonstraci. „17. listopadu bylo bez soudu popraveno 9 studentských funkcionářů, dalších 1200 deportováno do koncentračních táborů a české vysoké školy byly uzavřeny. Zůstaly tak až do konce války.“⁶¹

Přestože Češi nikdy nemuseli bojovat za říši na frontě, „od roku 1942 byly celé ročníky mládeže nasazovány na práci do Německa (tzv. totální nasazení), kde byly vystaveny tvrdým podmínkám a spojeneckému bombardování.“⁶²

V první polovině roku 1941 byly odbojové organizace stále aktivnější, proto byl v září 1941 povolán do Prahy Reinhard Heydrich, kterému se podařilo většinu odboje zničit. V květnu 1942 na něj Jozef Gabčík a Jan Kubiš spáchali atentát. Nacisté zareagovali vyhlazením obcí Lidice a Ležáky.⁶³

V prosinci 1941 podniklo Japonsko nálet na americkou základnu Pearl Harbor a Spojené státy americké tak definitivně vstoupily do války. Symbolem války proti nacismu ale byl Sovětský svaz, který se těšil poměrně velkým sympatiím západu. V tehdejší situaci tedy bylo zřejmě racionální rozhodnutí, když prezident Beneš podepsal československo-sovětskou smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. Německá menšina měla být po válce z území Československa odsunuta.⁶⁴

Konec války se přiblížil již v červnu 1944, kdy se spojenecká armáda vylodila ve francouzské Normandii, nicméně mělo trvat ještě téměř rok, než válka v Evropě skončí. To nastalo v květnu

54 Cuhra 2006:76

55 Viz např. Pasák, T. (1999): *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh.

56 Cuhra 2006:94

57 Tamtéž; tuto konkrétní událost zmiňuji z toho důvodu, že jmenovitě na tento protest vzpomíná také Radim Palouš.

58 Cuhra 2006:95

59 Cuhra 2006:99

60 Cuhra 2006:110

61 Cuhra 2006:124

62 Cuhra 2006:124; totální nasazení zažili též Radim a Anna Paloušovi, proto ho zde zmiňuji.

63 Cuhra 2006:126

64 Cuhra 2006:139

1945. 5. května propuklo povstání v Praze. „*Nedostatečně vyzbrojení povstalci se střetli s německými jednotkami... Praha volala na pomoc Američany, kteří ráno 6. května obsadili Plzeň. Generálu Georgi Pattonovi ovšem nebylo dovoleno, aby jeho 3. armáda osvobodila také hlavní město... Americké velení vyhovělo přání Sovětů*“⁶⁵ a Prahu tedy osvobodila sovětská armáda 8. května. Československo (ve svých předmnichovských hranicích) zaznamenalo během 2. světové války 340 000 obětí.⁶⁶

3.3 Třetí republika 1945-1948 a únorový převrat

Základem nového politického řádu se stal Košický vládní program z dubna 1945 a principem vládnutí se stala Národní fronta, ve které zasedalo šest legálních politických stran. Typické pro toto období je také vyrovnávání se s německou menšinou, respektive její odsun, který zpočátku probíhal dosti nevybíravě. Vyrovnání se s válečnými zločinci se neslo v duchu podobně problematického retribučního soudnictví.⁶⁷

První poválečné volby v roce 1946 vyhrála již KSČ jakožto nejsilnější strana. „*Novou vládu vedl předseda komunistů Klement Gottwald.*“⁶⁸ 20. února 1948 podalo dvanáct demokratických členů vlády demisi jako ukázkou neústupnosti vůči KSČ. Komunisté ale přijali tuto výzvu jako „*šanci ukončit poválečnou parlamentní mezihru.*“⁶⁹ Komunisté začali organizovat akční výbory, demonstrace, stávky, zatímco demokraté se zmohli jen na pražskou studentskou demonstraci. Komunisté k tomu ještě narychlo zorganizovali ozbrojené Lidové milice. Prezident Beneš byl neústavními kroky donucen demise demokratických ministrů přijmout a souhlasit s ministry, které navrhl Gottwald. 25. února 1948 tak již komunisté zcela převzali moc, což se stalo „*symbolem dotvoření sovětského východního bloku.*“⁷⁰ To definitivně dokončilo rozdělení Německa, když roku 1949 byla vyhlášena Německá demokratická republika. Symbolem tohoto dělení se roku 1961 stala známá berlínská zeď.

3.4 Počátky komunistického Československa

Ihned po převratu se začala moc soustředit do rukou několika představitelů KSČ, s čímž souvisela i centralizace správy státu. Květnové volby roku 1948 byly zmanipulované, nicméně formálně vyhrála KSČ s 89% hlasů. Beneš odmítl podepsat nedemokratickou ústavu a odešel z politického života. Novým prezidentem se tak stal předseda KSČ Klement Gottwald.⁷¹

Represe ze strany režimu zasáhly na 300 000 lidí, soudní nezávislost byla zcela zrušena. To vedlo k odporu společnosti, jehož jedním vyjádřením byl tzv. třetí odboj, který ale neměl reálné šance na úspěch.⁷² Roku 1950 byla mezi jinými popravena také Milada Horáková, předúnorová národně socialistická poslankyně. Jiní lidé byli posíláni do pracovních táborů, Pomocných technických praporů, vystěhovávání či zbavování zaměstnání či studijních možností.⁷³ Samozřejmostí byla také likvidace soukromého sektoru a „*opakované násilné pokusy o kolektivizaci zemědělství.*“⁷⁴

Roku 1953 ale zemřel Stalin i Gottwald, čímž se Československo i celý východní blok dostaly do tzv. poststalinské fáze. Již roku 1953 vzbudila veliký rozruch měnová reforma, která cíleně „*znehodnotovala stále rostoucí úspory obyvatelstva – důsledek nedostatečného zásobování.*“⁷⁵ V

65 Cuhra 2006:149

66 Cuhra 2006:151

67 Cuhra 2006:160-162

68 Cuhra 2006:172

69 Cuhra 2006:173

70 Cuhra 2006:175

71 Cuhra 2006:188

72 Tamtéž.

73 Cuhra 2006:191

74 Tamtéž.

75 Cuhra 2006:213

důsledku toho bylo odsouzeno asi 800 lidí. O tři roky později proběhl II. sjezd Svazu československých spisovatelů, kde byly vznášeny požadavky umělecké svobody. Větší vzbuření ale jako například v Maďarsku neproběhlo. Počet odsouzených z politických důvodů byl i nadále vysoký.

„Do roku 1960 byla kolektivizace v podstatě ukončena. ... Skončil i proces likvidace drobného soukromého podnikání.“⁷⁶ Toho roku vedení KSČ „deklarovalo, že socialismus v Československu „zvítězil“. Byl změněn název státu na Československá socialistická republika (ČSSR), zaveden státní znak s rudou hvězdou a jeho slovenská část byla zásadně přetvořena. Nová ústava z května téhož roku zakotvila vedoucí úlohu komunistické strany...“⁷⁷

3.5 Šedesátá léta a následná normalizace

V 60. letech vlivem částečných informací o situaci na západě, vlivem západní hudby a hnutí hippies, ale i vlivem potlačení maďarského povstání vzniklo reformní hnutí. To „vycházelo z teze, že došlo k celé řadě dílčích chyb, vzdor tomu však komunistická strana vyjadřuje „potřeby celé společnosti“.“⁷⁸ Postupně mělo také dojít k vyrovnání se s praktikami KSČ v 50. letech. Zároveň se „otevřel prostor pro dosud odmítané autory ... stejně jako pro autory zakazované ... Fenomémem doby se stala divadla malých forem.“⁷⁹ Kultura jakoby „nahrazovala neexistující platformu pro politickou opozici.“⁸⁰ Zásah proti studentskému průvodu z roku 1967 byl „jedním z impulsů k první velké kritice policie na samém počátku Pražského jara.“⁸¹

V červnu 1967 Kundera, Vaculík a další ostře kritizovali režim na IV. sjezdu československých spisovatelů. „Viditelná i skrytá krize se naplno projevila při zasedání ÚV KSČ na konci roku 1967, kdy oponentní proud uvnitř KSČ prosadil požadavek odchodu Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka. V lednu 1968 obsadil toto místo Slovák Alexander Dubček.“⁸²

Reformní nálady se projeví ale až postupně pod heslem „socialismus s lidskou tváří“. Tyto snahy byly vyjádřeny v Akčním programu KSČ z dubna 1968. Veřejnost ovšem očekávala daleko víc. Byly vznášeny požadavky o odhalování zločinů minulosti, rehabilitace, posílení vlivu nekomunistických stran, partnerství se západními zeměmi atd.⁸³ Společnost byla radikalizovaná, vznikaly různé občanské iniciativy, což v sovětském vedení vzbudilo snahy o pacifikaci Československa a Dubčeka. Jelikož ale nestačil slovní nátlak, sáhl SSSR k nátlaku fyzickému, respektive k vojenské okupaci Československa armádami Sovětského svazu, Maďarska, Bulharska, Polska a NDR, která se odehrála v noci na 21. srpen 1968.⁸⁴ Základním cílem okupantů bylo samozřejmě „rozdrcení reformního procesu a návrat Československa k neostalinskému systému.“⁸⁵

Po okupaci se vzedmula vlna odporu, která vyvrcholila lednovým sebeupálením Jana Palacha. V březnu 1969 se ještě konaly protisovětské demonstrace, „které vypukly po vítězstvích československých hokejistů nad sovětským mužstvem na mistrovství světa.“⁸⁶ Poté ale Gustáv Husák nahradil Dubčeka ve funkci prvního tajemníka KSČ a normalizace začala naplno.

Husákovy vedení ihned zraje roku 1970 začalo s čistkou uvnitř strany. „Po únorových čistkách v roce 1948 představovaly druhou největší poválečnou akci politické pomsty a postihly na půl milionu členů. Provéřky byly zaměřeny proti nejaktivnějším a politicky angažovaným komunistům, zvláště proti inteligenci, která byla oporou reformního procesu.“⁸⁷ Čistky ale v podstatě zasáhly

76 Cuhra 2006:215

77 Cuhra 2006:217

78 Cuhra 2006:228

79 Cuhra 2006:228-229

80 Cuhra 2006:229

81 Tamtéž.

82 Cuhra 2006:230

83 Cuhra 2006:232

84 Cuhra 2006:235

85 Otáhal 1994:11-12

86 Cuhra 2006:240

87 Otáhal 1994:19

celou společnost.⁸⁸ Reakcí některých občanů na jednání režimu bylo „vypovězení poslušnosti“ tomuto režimu. Pro tuto novou opozici se ujal termín disent.⁸⁹

3.6 Disent a Charta 77

Rokem 1972 byla podle Milana Otáhalova dovršena první fáze normalizace. Mění se také charakter a cíle opozice. „Změnili se nejen nositelé odporu proti normalizačnímu režimu, ale i program. Východiskem z krize přestal být socialismus navazující na obrodný proces a na první místo se dostala lidská a občanská práva. Opoziční hnutí ztratilo v následující etapě i svůj politický charakter; jeho cílem již nebyl boj za odstranění Husákova vedení, ale dialog s mocí.“⁹⁰

Orientace na lidská a občanská práva je pochopitelná, uvedeme-li si zde celoevropský kontext. V polovině 70. let se totiž konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Její první fáze skončila roku 1975 „podpisem Závěrečného aktu v Helsinkách, podle nichž bývá také označována jako helsinský mírový proces. Reprezentanti 33 evropských států (včetně SSSR a jeho komunistických satelitů), USA a Kanady svým podpisem souhlasili se zněním charty, která upravovala soužití zemí s diametrálně odlišnými a v mnohém protikladnými společenskými režimy v Evropě.“⁹¹ Ve „třetím koši“ charty „byla stanovena povinnost všech států respektovat základní lidská a občanská práva svých obyvatel.“⁹²

V tom samém roce také píše Václav Havel svůj proslulý *Dopis Gustávu Husákovi*, v němž upozorňuje na to, že „navzdory všem vnějším libivým faktům – vnitřně naše společnost nejen vůbec zkonsolidována není, ale upadá naopak do stále hlubší krize.“⁹³ Havel tak naráží na sociální politiku Husákova režimu, která byla velmi štedrá a zároveň dopomohla alespoň k vnější toleranci režimu u značné části obyvatelstva.

I přes pevné postavení Husákova režimu se ale udržely aktivity protirežimní. Jaroslav Cuhra zmiňuje například ilegální rockové koncerty, vydávání samizdatu, bytové semináře, ilegální skauting a podobně.⁹⁴

Přestože underground původně neměl politický charakter, režim roku 1974 tvrdě zasáhl „proti rockovému koncertu hudební skupiny *The Plastic People of the Universe*.“⁹⁵ Solidarita se zasaženými hudebníky byla nečekaně široká a byla jedním z impulsů k založení občanské iniciativy Charta 77. „Ta vznikla jako koalice tří různých proudů nezávislého jednání; určující roli sehrávali bývalí komunisté, většinou vyloučení z KSČ po roce 1968, lidé umlčené kultury a katoličtí i evangeličtí křesťané. Mezi chartisty byl také nepřehlédnutelný podíl mládeže z undergroundu. ... Zakládající text, zveřejněný v lednu 1977, požadoval respektování helsinských závazků československou vládou, veřejnou kontrolu dodržování lidských práv v zemi a dialog s mocí.“⁹⁶ V březnu roku 1977 zemřel jeden z prvních mluvčích Charty, profesor Jan Patočka, což mělo pro směřování části disentu určující vliv. Bezprostřední reakcí režimu byl nátlak na podpis provolání Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, tedy tzv. anticharty.⁹⁷ Samozřejmostí byl také postih signatářů Charty.

V Chartě 77 byla vyjádřena opozice režimu, přestože Charta sama chtěla být nepolitická. Vycházela mj. z učení prof. Patočky a tvrdila, že „východiskem z krize je primárně „život v pravdě“, tedy schopnost zbavit nejprve sebe strachu a jednat jako svobodný člověk, který se nemusí přetvařovat a neupřímně vykonávat požadované rituály.“⁹⁸ Soustředila se na vydávání prohlášení k

88 Cuhra 2006:242

89 Cuhra 2006:248

90 Otáhal 1994:29

91 Cuhra 2006:258-259

92 Cuhra 2006:259

93 Havel 1999:1

94 Cuhra 2006:264

95 Tamtéž.

96 Cuhra 2006:264

97 Cuhra 2006:265

98 Cuhra 2006:265

problematickým momentům režimní politiky, udržovala kontakty s jinými opozičními skupinami a v její blízkosti byl vytvořen o rok později také Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS).⁹⁹ Členem VONSu byl také Václav Havel, který byl v roce 1979 spolu s jinými odsouzen na čtyři a půl roku do vězení¹⁰⁰ a právě během tohoto pobytu začíná navazovat styky s Kampademií, filosofickou společností, sdruženou kolem osoby Radima Palouše.

V 80. letech již roste ochota určité části obyvatelstva angažovat se. Výrazná byla v tomto smyslu především mládež a také protesty ekologických aktivistů, kteří reagovali na katastrofální stav určitých oblastí Československa.¹⁰¹ Roku 1985 se odehrála katolická pouť na moravský Velehrad, kde věřící jasně formulovali požadavek náboženské svobody a neochotu poslouchat režimní řečníky.¹⁰²

Toho roku se novým tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) stává Michail Gorbačov. Brzy formuluje svůj plán perestrojky (přestavby), která měla mít primárně podobu hospodářské reformy. „*Gorbačovův postupný příklon ke „glasnosti“ (otevřenosti), která měla urychlit debatu o slabých místech systému a napomoci jejich překonání, ukázal brzy svou odvrácenou tvář. Kritika stalinismu i minulých chyb přerostla v otevřené kritizování nedostatků stávající politiky a podřývala autoritu samotné komunistické strany...*“¹⁰³ V Československu v reakci na dění v Moskvě začíná vznikat několik opozičních hnutí, mezi nimi i v říjnu roku 1988 Hnutí za občanskou svobodu, „*otevřeně se hlásící k pojmu politická opozice.*“¹⁰⁴ HOS vzešlo z prostředí Charty 77. Ta se však zaměřovala především na porušování lidských a občanských práv, zatímco HOS mělo být již „*výhradně politické.*“¹⁰⁵

3.7 Rok 1989

Od počátku roku 1989 se již mnoho socialistických zemí začíná hlásit k demokratizaci moci či úplné změně systému. „*Znamením konce se stal „pád“ berlínské zdi v noci z 9. na 10. listopadu.*“¹⁰⁶

V českém kontextu začal revoluční rok demonstracemi během lednového Palachova týdnu. Výsledkem střetu demonstrantů a režimu bylo uvěznění několika účastníků, mezi nimiž byl také Václav Havel. Petici za jeho propuštění ale nyní podepsali i někteří známí umělci, kteří až doposud byli k režimu loajální.¹⁰⁷ Ještě větší úspěch zaznamenala petice Několik vět.

17. listopadu se v Praze konal studentský průvod jakožto „*vzpomínková manifestace u příležitosti zásahu nacistů proti českým vysokým školám 17. listopadu 1939.*“¹⁰⁸ Paradoxní je, že ho organizoval Socialistický svaz mládeže.¹⁰⁹ Policie ale proti demonstrantům tvrdě zasáhla na Národní třídě a rozšířila se tak fáma o mrtvém studentovi Martinu Šmídovi.

Dva dny nato bylo založeno Občanské fórum jakožto hlavní zástupce opozice. Od pondělí 20. listopadu se demonstrací účastnilo stále více lidí, stejně tak i generální stávkou. Demonstrace vyvrcholily 26. listopadu na Letenské pláni, kde se sešlo zhruba půl milionu lidí. Za KSČ začal jednat pragmatik Čalfa, který prosadil zvolení Václava Havla prezidentem.

Volby v červnu 1990 potvrdily přední postavení Občanského fóra a slovenské Veřejnosti proti násilí. „*Tím skončila první etapa revoluce, období přebírání moci z rukou komunistické strany demokratickými silami, reprezentovanými Občanským fórem a Veřejností proti násilí a nastala fáze transformace politického a ekonomického systému, která byla neméně složitá.*“¹¹⁰

99 Tamtéž.

100Zdroj: <http://www.vons.cz/prazsky-proces-1979> (citováno 26. 5. 2011)

101Cuhra 2006:274

102Cuhra 2006:275

103Cuhra 2006:281

104Cuhra 2006:285; HOS zmiňují především proto, že Radim Palouš stál u jeho vzniku.

105Hlušičková – Císařovská (ed.) 1994:9

106Cuhra 2006:294

107Cuhra 2006:295

108Otáhal 1994:92

109Palouš, R. 2010:7

110Otáhal 1994:118

V tomto místě si dovolím svůj výklad skončit. Domnívám se totiž, že pro kontext této práce, která se zabývá primárně disentem a nonkonformním životem v rámci nesvobody, je dostačující rekapitulace událostí, které se odehrály v rámci totalitního režimu.

4 Kampademie

Kampademie či Obnovená platónská akademie je právě tím jedním centrem disentu, které je zmíněno v názvu této práce. Je tedy na místě věnovat mu jednu kapitolu, ve které bych se ráda pokusila načrtnout alespoň základní charakteristiku tohoto společenství, přestože i díky jejímu ilegálnímu působení není snadné vystopovat její přesné datum vzniku a podobné detaily. Ačkoli se jedná o (nejen) filosofické uskupení, nebudu se zde pouštět do rozborů filosofického myšlení Kampademie,¹¹¹ ale pokusím se jen zhruba nastínit hlavní probíraná témata, chod Kampademie a samozřejmě také sestavu jejích členů.

4.1 Prapočátky

Abychom vůbec porozuměli Kampademii jako takové, je potřeba říci pár slov o samotné tradici filosofických bytových seminářů. Ty jsou spjaty se jménem profesora Jana Patočky, českého filosofa, k jehož žákům se krom kampademiků¹¹² hlásí například také profesor Jan Sokol či docent Zdeněk Pinc.

Těchto bytových seminářů se již před rokem 1948 účastnil i Radim Palouš, který toho roku dokončil svá studia na Filosofické fakultě, kde se s profesorem Patočkou seznámil. Samotné bytové semináře probíhaly tím způsobem, že se profesor Patočka a dalších „deset až patnáct lidí“¹¹³ sešlo buď u Paloušových v bytě či jinde a poté míval Patočka svou přednášku. Tyto semináře se konaly i během 50. a 60. let, oba synové Radima Palouše vzpomínají na to, jak v dětství poslouchali „učené řeči“¹¹⁴ přátel svých rodičů nejprve v Trojanově ulici (do roku 1959) a poté v bytě na sídlišti Antala Staška.

4.2 Počátky

Během šedesátých let výuka filosofie na Filosofické fakultě opět vzkvétala, ovšem tento rozkvět ustal po sovětské okupaci v srpnu 1968 a především na počátku 70. let s nástupem normalizace. „Na akademické půdě se čistky projeví katastrofálně. Například výuka filosofie, která byla ve druhé polovině šedesátých let na pražské filosofické fakultě postupně obnovena, byla opět nahrazena filosofií marxisticko-leninskou (výjimky potvrzují pravidlo).“¹¹⁵

Období od roku 1970 do roku 1976¹¹⁶ považuje Martin Palouš za „první historickou etapu“¹¹⁷ Kampademie. Tehdy „existovalo cosi jako akademie, ale rozhodně se to nejmenovalo Kampademie, nicméně to existovalo. Vymysleli jsme to s Kroupou a projevovalo se to tak, že jsme četli nejdřív Platóna, pak jsme se zabývali filosofií všemi různými prostředky a všech různých prostředí a scházeli jsme se v různých formátech a formacích.“¹¹⁸

Prvním pojmem, který pochází z tohoto období, je *Kecanda*. Tato skupina, do níž patřil Martin Palouš, Daniel Kroupa, „Alexandr Svoboda, Jan Sokol, Zdeněk Neubauer, Václav Žák (a) Tomáš Halík“¹¹⁹ se scházela v Břevnově a zabývala se četbou Maxe Schelera a také dlouhodobým čtením Nietzscheho *Tak pravil Zarathustra*.

V polovině 70. let se platónský seminář Martina Palouše a Daniela Kroupy přesunul do bytu Paloušových ve Všehrdově mlýně na pražské Kampě, od toho vznikl pozdější název *Kampademie*. Již tehdy se ho účastnili Zdeněk Neubauer, Tomáš Halík, Pavel Bratinka, Zdeněk Kratochvíl, Ivan

111Pro bližší výklad myšlení Kampademie viz např. Putna, M. C. (2011): *Václav Havel. Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla.

112Kampademik: člen Kampademie

113Palouš, R. 2010:2

114Palouš, M. 2010:1

115Kroupa 2010:10

116Palouš, M. 2009:5

117Palouš, M. 2010:4

118Palouš, M. 2010:4

119Kroupa 2010:18

Havel a další.¹²⁰ Tehdy se ho začal účastnit mj. také Radim Palouš, který se brzy stal vůdčí postavou celého společenství.

4.3 Kampademie

Za zrod Kampademie lze považovat nejbližší měsíce po vydání Charty 77 a po smrti profesora Patočky, který zemřel po dlouhých výsleších 13. března 1977.¹²¹ Tehdy přejal iniciativu právě Radim Palouš, který tak navázal na již probíhající semináře svého syna Martina a Daniela Kroupy.

Podstatou seminářů Kampademie byly „*odborné filosofické referáty, které jsme zapisovali. Já (Radim Palouš) jsem zároveň vedl sbírku Nové cesty myšlení, kde jsme se snažili ty věci také publikovat.*“¹²² Krom referátů a později také zápisů z jednání, z nichž některé byly vydány v samizdatu, vznikaly v rámci Kampademie také sborníky.¹²³

„*Na jejím (Kampademie) programu ovšem nebyly jen naše pravidelné semináře, ale vystoupilo na ní i množství, převážně zahraničních hostujících řečníků,*“ například „*Paul Ricoeur, Jacques Derrida, Daniel Dennett, André Glucksmann, Jean Paul Vernant, Charles Taylor či Jürgen Habermas.*“¹²⁴

Stálými členy Kampademie byli Radim Palouš, který byl *scholarchou*,¹²⁵ tedy jakýmsi „*vedoucím školy,*“¹²⁶ Martin Palouš, Daniel Kroupa, Zdeněk Neubauer, Zdeněk Kratochvíl, Ivan Havel, Pavel Bratinka, Helena Webrová, Tomáš Halík, od roku 1983 byl členem korespondentem také Václav Havel,¹²⁷ seminářů se však nepravidelně účastnilo více lidí (například Václav Benda¹²⁸). Jak ještě poznamenává Daniel Kroupa, „*většina členů Kampademie byli praktikující katolíci.*“¹²⁹

Kampademie se od roku 1977 scházela jednou za čtrnáct dní nejdříve v bytě Paloušových na Kampě, později se místo setkávání „*změnilo, když se Radim Palouš stal mluvčím Charty 77 a hrozilo, že by Státní bezpečnost její činnost zcela narušila. Hostitelem se stal Zdeněk Neubauer v Podolí.*“¹³⁰ Setkání ale probíhala i na jiných místech. Když se roku 1983 ke Kampademii připojil Václav Havel, stalo se tradičním místem setkání také jeho sídlo *Hrádeček*, kde se od té doby každé léto konalo týdenní „*tak zvané soustředění*“¹³¹ Kampademie.

4.4 Kampademická témata

Přestože tato práce nemá ambice analyzovat filosofii výše představených kampademiků, je třeba uvést alespoň základní témata či rozpory, které v Kampademii panovaly. Spojujícím prvkem Kampademie je odkaz profesora Patočky.¹³² Daniel Kroupa ale dále vzpomíná, že „*v Kampademii ... proti sobě vystupovalo „tvrdé“ chápání filosofie, které jsem zastupoval já s Pavlem Bratinkou, a „měkké“ pojetí reprezentované Zdeňkem Neubauerem a Radimem Paloušem.*“¹³³ Toto rozdělení přirozeně přinášelo spory.

Dalšími spojujícími prvky Kampademie bylo jistě dílo Martina Heideggera a J. R. R. Tolkiena,

120Kroupa 2010:20

121Palouš, R. 2010:2

122Palouš, R. 2010:2

123Palouš, M. 2009:9

124Palouš, M. 2009:10

125Kroupa 2010:20

126Palouš, M. 2010:5

127Kroupa, 2010:21; V. Havel se stal členem po svém návratu z vězení. Právě během tohoto pobytu si začal od roku 1979 dopisovat s Kampademii, tyto dopisy byly později vydány jako *Dopisy Olze*. (Zdroj: <http://www.vaclavhavel-knihovna.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1977-1988>; citováno 14. 5. 2011)

128Palouš, M. 2010:5

129Kroupa 2010:29

130Kroupa 2010:21

131Palouš, R. 2010:7

132Putna 2011:198

133Kroupa 2010:22

se kterým Kampademií seznámil Pavel Bratinka.¹³⁴ „Kampademický“ autorem byl také Eric Voegelin, Martin Palouš se zabýval Hannah Arendtovou, Radim Palouš se zabýval mj. Bernardem Bolzanem a J. A. Komenským. Daniel Kroupa dále zmiňuje následující: „*Princetonská gnóze; explikátní a implikátní řád; Monod, Prigogin; Ruyerovy paradoxy; fraktální geometrie; kniha Gödel, Escher, Bach; ... Ende a jeho Nekonečný příběh, Castaneda a další.*“¹³⁵

Většina kampademiků však paralelně s Kampademií navštěvovala příležitostně i jiné semináře, případně někteří členové spolupracovali i mimo Kampademií. Velmi známé je tak spojení Ivana Havla (pod přezdívkou Sakateka) a Zdeňka Neubauera (Sidonius), kteří spolu s Martinem Paloušem pořádali Svatojánské výlety a vjemy a dojmy z těchto výletů poté porovnávali a analyzovali.¹³⁶

4.5 Kampademie během Sametové revoluce a dál

Většina kampademiků byla nějakým způsobem činná během revoluce v roce 1989. Václav Havel stál v čele Občanského fóra (OF), „*Radu OF řídil Radim (Palouš), Ivan (Havel) byl organizačním duchem. ... Martin (Palouš) a Pavel (Bratinka) se věnovali zahraničním stykům.*“¹³⁷ Budoucí směřování jednotlivých členů Kampademie bylo různé, ale ač již méně, Kampademie se schází i nyní a to „*čtyřikrát za rok. Slunovrat zimní, jarní rovnodennost, slunovrat letní, podzimní rovnodennost,*“¹³⁸ jak vzpomíná Radim Palouš, po kterém funkci *scholarchy* převzal Ivan M. Havel.¹³⁹

134Kroupa 2010:24

135Kroupa 2010:27

136Kroupa 2010:34

137Kroupa 2010:35-36

138Palouš, R. 2010:8

139Palouš, R. 2010:8

5 Životní příběhy

V úvodu této kapitoly bych ráda upozornila, že si uvědomuji, že by se mohlo zdát, že zacházím při líčení životních příběhů jednotlivých narátorů až do příliš velkých detailů (např. v části o samizdatu). Jelikož ale například samizdat je dobová realie, která je s disentem úzce spjatá, není možné ji opominout.

5.1 Radim Palouš

5.1.1 Dětství, dospívání a rodina

Radim Palouš se narodil 6. listopadu 1924 v Praze do „*měšťanské intelektuální rodiny*.“¹⁴⁰ Rodina původně bydlela na Vinohradech, později se přestěhovala na Spořilov¹⁴¹ a poté do Trojanovy ulice. Otec Radima Palouše, Jan Palouš, byl žurnalista a filmový a divadelní režisér.¹⁴² Matka, Marie Paloušová (roz. Kavková) pracovala jako učitelka. Oba rodiče byli velmi sportovně založení. Oba hráli tenis, otec dokonce reprezentoval České království a poté ČSR mezinárodně v hokeji a roku 1909 „*se nesmazatelně zapsal do dějin českého ledního hokeje - byl prvním hráčem, který vstřelil pukem gól.*“¹⁴³

Sportovní založení rodičů zdůrazňuje také sám narátor a upozorňuje, že ač byl jedináček, nebyl nijak nadměrně hýčkán svým okolím. Velmi rád totiž vzpomíná na vodní skauting, přičemž vyzdvihuje náročnost této aktivity.

Poněvadž otec Jan byl „*veliký masarykovec*“,¹⁴⁴ vnímal i Radim Palouš období První republiky (1918 – 1938) velice pozitivně, i když přiznává, že „*možná i ta První republika byla složitější*“,¹⁴⁵ než byl sám s to vnímat. Právě motiv První republiky bude hrát velkou roli o několik desítek let později v období po roce 1989.

První republika ale končí rokem 1938, který narátor vnímá jako „*veliké ohrožení*.“¹⁴⁶ Zřejmě¹⁴⁷ v reakci na přijetí Mnichovské dohody se také Radim Palouš zúčastnil své první demonstrace, jejímž hlavním požadavkem bylo: „*Dejte nám zbraně, dali jsme si na ně!*“¹⁴⁸

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byl otec Jan Palouš „*neustále v ohrožení, poněvadž byl v nějakém ilegálním spojení*.“¹⁴⁹ Radim Palouš byl během války totálně nasazen „*nejdřív jako klempíř, pak jako laborant*.“¹⁵⁰ Ze zdravotních důvodů¹⁵¹ mohl ale zůstat v Praze a nemusel jako většina jeho vrstevníků, kteří se narodili v roce 1924, odjet do nacistického Německa. Ke konci války se narátor přihlásil jako dobrovolník do Revolučních gard a bojoval například v Motole.

Po konci 2. světové války se narátor zapsal na Filosofickou fakultu a stal se žákem Jana Patočky. Ovlivnění První republikou je patrné také z výběru tématu závěrečné práce: Masarykovo filozofické mládí. Práci stihl díky profesorovi Patočkovi obhájit ještě do konce roku 1948.

5.1.2 Rok 1948 a po něm

Na rok, ve kterém proběhl komunistický převrat, vzpomíná narátor jako na dobu, kdy „*ještě nebyla ta mašinerie tak rozjetá, kdy se ještě psalo v novinách, že se u nás nebude združstevňovat, že soukromé podniky do padesáti lidí budou moci existovat. To byla stále taková ta tehdejší totalitní*

140Palouš, R. 2010:1

141Palouš 2006:15

142Palouš 2006:14

143Zdroj: <http://www.olympic.cz/cz/novinky/562/hokejovy-musketyr-jan-palous?r=10&o=282> (citováno 29. 5. 2011)

144Palouš, R. 2010:1

145Palouš, R. 2010:10

146Palouš, R. 2010:1

147Narátor sice sám explicitně neuvádí, že se demonstrace vztahovala k Mnichovské dohodě, ale heslo „Dejte nám

zbraně, dali jsme si na ně“ je uváděno v souvislosti s demonstrací z roku 1938, která vypukla po přijetí Mnichovské dohody. (viz 4.2 *Druhá republika 1938-1939 a Protektorát Čechy a Morava 1939-1945*)

148Palouš, R. 2010:1

149Palouš, R. 2010:1

150Palouš, R. 2010:1

151Palouš 2006:61-62

propaganda, která nás už chtěla všechny zmást.“¹⁵²

Jak již bylo řečeno, téma závěrečné práce Radima Palouše na Filosofické fakultě mělo název *Masarykovo filozofické mládí*, je zde tedy na místě zdůraznit význam pomoci profesora Patočky při obhajobě této práce. Je totiž dosti pravděpodobné, že kdyby narátor svou práci obhajoval o několik měsíců později, bylo by masarykovské téma shledáno „nesocialistickým“. Nicméně za již zmíněné pomoci profesora Patočky narátor obhajoval práci u profesora Krále a profesora Kozáka a v prosinci 1948 promoval. Význam pomoci Jana Patočky podtrhuje případ budoucí manželky Radima Palouše Anny, která také studovala na Filosofické fakultě a která byla již v lednu 1949 „vyhozena, protože neměla náležitý třídní původ.“¹⁵³

29. ledna 1949¹⁵⁴ se Radim Palouš oženil s Annou Štrausovou. Devět měsíců nato se narodil první syn Jan, o rok později se narodil druhý syn Martin.

Po promoci byl krátce zaměstnán „jako redaktor vlastivědných publikací v Orbisu.“¹⁵⁵ Roku 1950 se ale konal proces s Miladou Horákovou, se kterým narátor zásadně nesouhlasil a odmítl podepsat souhlas s jejím odsouzením k smrti. Kvůli tomu mu byl ukončen pracovní poměr v Orbisu a musel začít pracovat jako soustružník ve společnosti Poldi, která sídlila v Kladně. Narátor nezdůrazňuje ani tak fyzickou náročnost samotného zaměstnání, neboť byl jako bývalý skaut „poměrně zručný,“¹⁵⁶ a proto mu „nedělalo problém, abych splnil normu ... za půl směny.“¹⁵⁷ Větší důraz ale klade na náročnost „půldruhé hodiny dojíždění,“¹⁵⁸ kvůli kterému musel vstávat brzy ráno.

Náročnost dojíždění do Kladna zmiňuje narátor v souvislosti s patočkovskými semináři. Velice zdůrazňuje, že tyto semináře probíhaly již na konci 40. let, kdy se sešlo „deset až patnáct lidí“¹⁵⁹ buď u Paloušových, nebo v jiných domácnostech, a poté měl profesor Patočka svou přednášku.

Účast na dlouhých seminářích byla po pracovním dni přirozeně velmi vyčerpávající, ale narátor s údivem konstatuje, že i přes nesmírnou únavu byl schopen si druhý den vybavit a zapsat obsah předešlé přednášky a s nadsázkou dodává, že tedy zřejmě „funguje hypnopedie.“¹⁶⁰

Mezitím se ale roku 1951 narátorovi podařilo získat práci na základní škole v Davli, kde vyučoval „ruštinu, češtinu, zeměpis, kreslení, zpěv, tělocvik.“¹⁶¹ Postupně se dostal až na střední školu do Prahy, což bylo výhodné jednak jak po stránce finanční, tak po stránce časové (nemusel dojíždět).¹⁶² Tak na gymnáziu Jana Nerudy v Hellichově ulici v Praze začal vyučovat chemii, přičemž zároveň začal studovat Přírodovědeckou fakultu Vysoké školy pedagogické (VŠP).¹⁶³ Chemii si vybral také proto, že je to „předmět, kde ideologické tlaky relativně málo zmohou: vzorce jsou vzorce, reakce není politické uskupení, ale chemický děj, kyselina sírová je kyselina sírová!“¹⁶⁴

Po smrti Stalina a Gottwalda v roce 1953, kdy zavládla reformní a relativně volnější atmosféra, se uplatnil jako „asistent analytické chemie a didaktiky chemie na Přírodovědecké fakultě VŠP.“¹⁶⁵ Před svými žáky se však nikdy netajil svým protitotalitním postojem, díky čemuž několikrát málem přišel o práci. Nicméně nakonec vyučoval chemii i na vysoké škole, takže „na univerzitě začal jako chemik.“¹⁶⁶ Ovšem „v roce 1959 přišly další politické prověrky. Ortel: nesmím nadále vůbec

152Palouš, R. 2010:2

153Palouš, R. 2010:2

154Paloušová 2010:8

155Palouš, R. 2010:2

156Palouš, R. 2010:2

157Tamtéž.

158Tamtéž.

159Tamtéž.

160Tamtéž; hypnopedie je „proces výuky probíhající ve stavu hypnotického spánku.“ (Petráčková- Kraus 1998:306)

161Palouš 2006:85

162Palouš 2006:86

163Palouš 2006:87

164Palouš 2006:86-87

165Palouš 2006:88

166Palouš, R. 2010:2

vyučovat.¹⁶⁷ Časem tedy přišel i o práci na vysoké škole a začal proto pracovat v Ústavu pro dálkové studium na vysokých školách technických.¹⁶⁸

5.1.3 Léta šedesátá

V šedesátých letech se Radim Palouš mohl „*vracet ke své lásce filosofii*“,¹⁶⁹ na kterou díky stykům s profesorem Patočkou nezanevřel ani po svém působení jako chemik. V roce 1967 habilitoval „*v oboru filosofie výchovy*“.¹⁷⁰ Práce nesla název *Škola moderního věku*. Jedním ze tří oponentů byl také profesor Patočka, což chápe narátor jako znak již uvolněné atmosféry.

Na Pražské jaro roku 1968 vzpomíná narátor jako na období „*jakési naděje, že se něco uvolňuje*“.¹⁷¹ Přestože říká, že nebyl politicky angažovaný,¹⁷² dodává, že ho „*všeobecná euforie ... také pohlcovala*“.¹⁷³ Sám sepsal veřejné prohlášení, protestující „*proti dvacetileté ideologické deformaci a personální manipulaci v pedagogice. ... Prohlášení, které jsem dal dohromady, podepsalo třináct lidí – včetně Patočky*“.¹⁷⁴

Na sovětskou okupaci ze srpna 1968 má narátor všeliké vzpomínky. „*Vzpomínám na demonstraci v Praze Na Příkopě, kde nesli státní vlajku zakrvavenou při pouličních bojích u rozhlasu; nebo jsem viděl, jak si před tank lehl nějaký mladík – a ocelový kolos zastavil. Slyšel jsem pak i střelbu a v tu chvíli mi bylo jasné, že je konec. Uvolněná politická nálada sice ještě nějakou dobu – něco přes půl roku – jakž takž přežívala, ale pak přišel Husák a byl opravdu konec. Měl jsem v tisku knihu Škola moderního věku – ovšemže byla zakázána a sazba rozmetána*“.¹⁷⁵

To, že tzv. normalizace nezačala ihned den po okupaci, potvrzuje i fakt, že narátor ještě v dubnu 1969 mohl odjet na služební cestu do Německa a do Anglie. Tím ovšem pro narátora „*skončila doba uvolněných šedesátých let a Pražské jaro. Začala smutná a nečekaně dlouhá doba cynické normalizace*“.¹⁷⁶ Přese všechny projevy nesouhlasu ze strany Radima Palouše ale o zaměstnání po roce 1968 ještě nepřišel.

5.1.4 Léta normalizační

Ještě než přišel rozhodující rok 1977, zúčastnil se roku 1973 Radim Palouš, působící na Pedagogické fakultě, výstavy Eurodidakta v Moskvě. Období do Charty 77 ale neprobíhalo nijak příjemně, narátor vzpomíná, jak ho stíhaly prověrky a donucování, aby „*odvolal svůj podpis pod pedagogickým memorandem*“¹⁷⁷ z roku 1968.

Až do Charty 77 ale pociťoval úzkost z toho, zda-li není moc pasivní, zda-li by neměl podniknout něco víc. „*I když se politická situace zdála bezvýchodná, přece jen svědomí naříkalo a nejen mé, ale mnohých přátel: nekompromitujeme se příliš? Ten podpis (pedagogického memoranda) jsem sice neodvolal, ale to bylo málo! Byly to chytré, či zbabělé výmluvy člověka, který není s to se rázně postavit? Jak jsem potom přivítal zjevení „chartistického“ prohlášení k lidským právům!*“¹⁷⁸

5.1.5 Charta 77

Prohlášení Charty 77, které požadovalo „*respektování helsinských závazků československou*

167Palouš 2006:88

168Palouš 2006:89

169Palouš, R. 2010:2

170Palouš 2006:120

171Palouš, R. 2010:2

172Palouš 2006:121

173Palouš 2006:121

174Palouš 2006:122

175Palouš 2006:125

176Palouš 2006:126-127

177Palouš 2006:136

178Palouš 2006:136

vládou, veřejnou kontrolu dodržování lidských práv v zemi a dialog s mocí,¹⁷⁹ se v první vlně podepisovalo před Vánoci roku 1976. Radimu Paloušovi přinesla prohlášení a dala jej k podpisu Dana Němcová. Radim Palouš vzpomíná, že již od Jana Patočky věděl, „co se chystá,¹⁸⁰ a bez váhání prohlášení podepsal. V tu chvíli ale vešla do místnosti narátorova manželka Anna. Radim Palouš již podepsané prohlášení schoval a zeptal se jí, má-li ho podepsat, načež Anna Paloušová odpověděla: „*Jestli je to pravda, tak to nemůžeš nepodepsat!*“¹⁸¹

Prohlášení Charty 77 nakonec tedy podepsal Radim Palouš a nezávisle na něm také jeho syn Martin, manželka Anna a druhý syn Jan Chartu nepodepsali. Syn Jan a manželka Anna ale „*spolupracovali. ... My jsme si mysleli, že stačí, když ze čtyřčlenné rodiny to podepíšou dva, poněvadž ti další dva potom dělali služby. Nosili věci a tak.*“¹⁸²

Prohlášení bylo vydáno 6. ledna 1977.¹⁸³ Ihned nato přišel Radim Palouš opět o zaměstnání „*z politických důvodů. ... Mám to písemně od rektora, že pro podpis protisocialistického prohlášení, Charty 77, mi okamžitě dává výpověď.*“¹⁸⁴

V důsledku toho začal tedy Radim Palouš pracovat jako topič. Ač to byla zřejmá pracovní degradace, sám narátor na dobu svého topičského působení nevzpomíná negativně. „*To bylo takové příjemné zaměstnání, poněvadž člověk sice musel ten kotel hlídat, ale to se nepřikládá pořád, to se naloží a spálí a teď se jenom sleduje ta teplota a řídí se klapka, takže tam jsem mohl pracovat, studovat, dělat dál, takže jsme pokračovali.*“¹⁸⁵

Díky ztrátě lépe placeného zaměstnání měla rodina také finanční potíže. Případ Paloušových tak dokonale dokazuje, že nepravdy o tom, jak byli disidenti placeni ze Západu, jsou „*naprostý nesmysl. Všechno, co jsem různými cestičkami dostal, padlo na samizdat nebo se to poskytovalo rodinám zavřených.*“¹⁸⁶

Jedním z prvních tří mluvčích Charty byl Jan Patočka, který „*zemřel 13. března 1977 ... a v tu chvíli jsem já řekl: „Musí se pokračovat v jeho seminářích.“ A tak jsem sám začal s tím seminářem Kampademie.*“¹⁸⁷

5.1.6 Kampademie a samizdat

Radim Palouš tak po Patočkově smrti navázal na semináře, které v 70. letech provozoval jeho syn Martin a Daniel Kroupa. Již z narátorovy výpovědi o nutnosti pokračovat v patočkovských seminářích je zřejmé, že to byl právě on, kdo sehrál jednu z vůdčích úloh v Kampademii. To se také brzy potvrdilo i formálně, když se stal scholarchou celého společenství a zůstal jím až do roku 1990, kdy po něm tuto úlohu převzal Ivan M. Havel.

Narátor během svého vyprávění upozorňuje na následující charakteristické rysy Kampademie: seminář měl program na celý semestr, „*podstatou byly odborné filosofické referáty, které jsme zapisovali.*“¹⁸⁸ Sám zároveň vedl samizdatovou edici *Nové cesty myšlení*, kde se snažil zápisy z Kampademie také publikovat.

5.1.6.1 Samizdat

Radim Palouš se tak stal zároveň samizdatovým redaktorem, jehož úlohou bylo v narátorově podání nahrávat zasedání na magnetofon, nahrávku poté přepsat, přepisy rozdat jednotlivým řečníkům ke korektuře a poté již zredigované přepisy odnést „*samozřejmě tajně jakési paní, která*

179Cuhra 2006:264

180Palouš, R. 2010:10

181Palouš, R. 2010:10

182Palouš, R. 2010:4

183Palouš 2006:151

184Palouš, R. 2010:2

185Palouš, R. 2010:3

186Palouš 2006:154

187Palouš, R. 2010:3

188Palouš, R. 2010:3

byla ochotna samozřejmě za úplatu to přepsat znovu a pokud možno bez překlepů. ¹⁸⁹

Samotné rozmnožování textů bylo poměrně náročné, jelikož ještě nebyly k dispozici počítače, ani jiné rozmnožovací zařízení. „*Tak se to psalo na průklepy. Těch průklepů se tam vešlo dvanáct. ... A aby se to dalo přečíst, poněvadž ten tenký papír byl částečně průsvitný a to spodní písmo šlo skrz, tak se tam vždycky při čtení vkládal bílý list.*“ ¹⁹⁰

Po přepsání profesionální písarkou musel Radim Palouš opět provést korekturu prvních kopií, což činilo zhruba 100-150 stránek. Poté se listy položily na stůl, který narátor obcházel jako první, pamatoval si jednotlivé překlepy „*a ty jsem potom přenášel do všech ostatních a kroužil jsem kolem stolu. Za mnou šla manželka, která odklopila ten další list a takhle pořád dokola.*“ ¹⁹¹ Následně nechal listy svázat (samozřejmě tajně a za úplatu). „*A pak už jsme knihy poslali do světa. Někdo nám zaplatil, někdo ne.*“ ¹⁹²

Radim Palouš v rámci Nových cest myšlení vydal 32 titulů, zaměřených výlučně na filosofii.

5.1.6.2 Dopisy Olze a Hrádeček

Roku 1979 byl Václav Havel spolu s jinými odsouzen na 4,5 roku do vězení. Právě během tohoto pobytu si začal dopisovat s některými členy Kampademie, mezi něž se řadil také Radim Palouš. ¹⁹³ Respektive „*Kampademie si dopisovala nikoli přímo s Havlem, nýbrž bratr Ivan Havel posílal dopisy, do nichž umisťoval vždycky nějaké naše výroky nebo formulace z našich setkání.*“ ¹⁹⁴

Z těchto písemných kontaktů tedy vzniklo přátelství mezi Kampademií a Václavem Havlem, které vyvrcholilo v roce 1983, kdy se Václav Havel stal členem-respondentem a zároveň se začalo jezdit na jeho sídlo zvané Hrádeček, kde se konalo „*takzvané soustředění*“ ¹⁹⁵ Kampademie, kterého se z rodiny Paloušových zúčastňoval Radim Palouš a Martin Palouš. Hrádečkovská soustředění bývala několikadenní, přičemž na každý den byl Ivanem Havlem sestaven přesný program referátů.

Narátor také vzpomíná na to, jak bývala tato setkání monitorována tajnou policií. „*Tam na stráni proti jeho chalupě bylo takové speciální stavení, kde oni měli všechny možné pozorovatelný a tak. ... A kdykoli někdo zazvonil, tak v tu chvíli v každém z nás hrklo.*“ ¹⁹⁶

5.1.7 Léta osmdesátá

V lednu 1982 se stal Radim Palouš mluvčím Charty 77 spolu s Annou Marvanovou a Ladislavem Lisem. ¹⁹⁷ Během tohoto roku vydali mluvčí Charty 77 celkem 38 dokumentů. ¹⁹⁸

Svůj rok mluvčího Radim Palouš shrnuje v knize *Dobrodružství pobytu vezdejšího*, proto si dovolím tento citát uvést celý. „*Rok 1982 byl posledním z oné plánované likvidační „pětiletky“: úkol ministra vnitra do pěti let chartisty zlikvidovat – totiž 1) přimět k odvolání, 2) donutit k emigraci, 3) zavřít – se nedařil. Čtvrtým rokem persekuce nabyla na tvrdosti. My tři noví mluvčí jsme si ihned v lednu při nástupu řekli, že nejvhodnější obranou je útok. Naší zbraní bylo šíření informací o činnosti Charty, o osudech pronásledovaných a o stanoviscích k politické situaci. Začali jsme častěji vydávat dokumenty Charty – za prvních šest měsíců jich bylo ke dvaceti. Všechny musely projít připomínkovým řízením; číslovali jsme je, aby se ztížila šance publikovat podvrhy. A neméně důležité bylo dokumenty odeslat do ciziny k publikování, třeba zavolat z telefonního automatu Ivanu Medkovi a na záznamník nadiktovat nedlouhý text, tak na dvě až tři*

189Palouš, R. 2010:3

190Palouš, R. 2010:3

191Palouš, R. 2010:3

192Palouš 2006:169

193Havlovy dopisy z vězení vyšly později v samizdatu jako kniha *Dopisy Olze*, dopisy Havlovi do vězení vyšly v roce 2010 jako *Dopisy od Olgy*.

194Palouš, R. 2010a:1

195Palouš, R. 2010:8

196Palouš, R. 2010:8

197Císařovská – Prečan 2007:186

198Viz Císařovská, B. - Prečan, V. (2007): *CHARTA 77: Dokumenty 1977-1989. 1977-1983*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, str. 403-487.

minuty, než zasáhne StB. V polovině roku 1982 byl ministr Obzina odvolán. Persekuční likvidační „pětiletka“ zkrachovala!“¹⁹⁹

S vykonáváním funkce mluvčího Charty 77 jsou ale spjaty především zostřené persekuce ze strany vládnoucího režimu. „V roce 1982 jsem byl mluvčí a to jsem potom měl mnoho výslechů a seděl jsem v Barřáku a v Ruzyni a tak... Nikdy jsem ale nebyl souzen. Vždycky to byly jenom ty osmačtyřicítka.“²⁰⁰ Ovšem oni to dělali taky tak, že třeba jsem byl v Ruzyni, měl jsem osmačtyřicítka, pak po těch čtyřiceti osmi hodinách v pět ráno, vidím to jako dneska, mě jednou zavolali, vyvedli mě z kobky, tedy z té cely, odvedli mě do vrátnice, tam mi dali občanský průkaz, já vyšel před vrátnici, ještě jsem přemýšlel, jak se dostanu v pět ráno z Ruzyně na Malou Stranu, a před věznicí bylo auto a dva pánové a ti řekli: „Tak legitimaci prosíme.“ Já říkám: „Vždyť teď jsem ji dostal.“ Oni řekli: „To nám je jedno.“ A už jsem jel znovu. Až na Žižkov mě třeba vedli! Nebo do nějaké vyšetřovny. Tam se mnou formálně strávili půl - dvě hodiny, podle toho jak to bylo, a šup zpátky do Ruzyně zase na dalších osmačtyřicet hodin.“²⁰¹

Na druhou stranu k němu ale vyslyšající zřejmě nebyli tak krutí jako k ostatním. „Když ve dvaosmdesátém roce, já už jsem měl bílé vousy, když jsem byl vyslyšchaný a přede mnou takový Vašek Malý byl bit a byl ztlučen, tak mě se nedotkli. Třeba na mě řvali nebo tak, to ano, ale sprostě se mnou... Ty bílé vousy přece jenom mají takové mimikry nebo způsob, jakým člověk je nějak úctyhodný, aniž si to zaslouží.“²⁰²

Narátor okamžitě dodává, že persekuce nepostihovaly jen jeho, ale celou jeho rodinu. „To jsem měl z toho takovou, bych řekl, úzkost, že já tady vlastně zavlékám do spárů tohoto totalitního i ty, kteří jsou třeba méně ideově pošpinění. Ale oba dva byli skvělí a manželka, no tak vůbec manželka, to je to - ten základ mého života. A spolupracovali.“²⁰³

V druhé polovině 80. let searátor účastnil několika nepovolených shromáždění, jako byla například sešlost při příležitosti padesátého výročí Masarykovy smrti v roce 1986.²⁰⁴ Roku 1988 stál u vzniku Hnutí za občanskou svobodu (HOS), které vzniklo v prostředí Charty 77, ale už „mělo mít politicky konkrétnější rozměr; už nešlo jen o lidská práva, ale o občanskou svobodu včetně té politické!“²⁰⁵

Mezitím se celou dobu neoficiálně scházel se studenty na bytových seminářích. Nejspíš posledního tajného bytového semináře searátor zúčastnil v úterý 14. listopadu 1989 v Tróji na koleji Matematicko-fyzikální fakulty UK. Cestou na autobus se ho dva studenti ptali: „Poslyšte, v pátek Svaz mládeže dělá jakousi manifestaci, máme tam vůbec jít? Vždyť ten Svaz mládeže je komunistický.“ Já jsem říkal: „No podívejte se, já to neumím odhadnout, ale zkuste to, no co se může stát? Když si vezmete nějaký transparent... Podívejte se, je tomu skoro rok, co byla desátého prosince 1988 na Škroupově náměstí velká manifestace, no a tam to šlo, tak proč by to nešlo tentokrát? Zkusme to.“ Nic víc jsem pro to shromáždění nedělal a pak jsme tam v pátek s manželkou šli a už jsme věděli, že je to tady.“²⁰⁶

5.1.8 Sametová revoluce

V pátek 17. listopadu 1989 se tedy Radim Palouš i se svou manželkou zúčastnili průvodu na Albertov. Již o dva dny později, v neděli 19. listopadu, byl přizván Václavem Havlem ke vzniku Občanského fóra (OF). Ještě ten večer searátor zúčastnil setkání v divadle Ve Smečkách. Úlohou Radima Palouše bylo „shánět katolický disent, to znamená Vašek Malý, Josef Zvěřina, Ota Mádr a tak dál. No a tehdejší mluvčím byl Saša Vondra. A ten mně tehdy řekl: „Hele, já jsem sice mluvčí,

199Palouš 2006:156

200Zadržení na 48 hodin.

201Palouš, R. 2010:3-4

202Palouš, R. 2010:6

203Palouš, R. 2010:4

204Palouš 2006:177

205Palouš 2006:177

206Palouš, R. 2010:7

ale ty jsi kantor, ty to umíš líp, tak to moderuj!“ Takže jsem tu schůzi moderoval.“²⁰⁷ Později se účastnil schůzí v Mánesu i v Galerii Řečických.

Velký zážitek pro něj znamenalo vystoupení na balkoně Melantrichu na Václavském náměstí, kdy již zástupci OF měli k dispozici reproduktory a podobná zařízení. Stalo se tak v úterý 21. listopadu, kdy se na náměstí sešlo přes 200 000 lidí.²⁰⁸ „Tehdy mě Václav Havel vystrčil na balkon a řekl mi: „Tak nás ohlaš.“ Já tam přišel a všichni se dívali ke koni, nedívali se po balkonech. A ve chvíli, kdy já jsem řekl: „Haló, haló,“ tak se ke mně obrátily ty obličeje... Znáte kaleidoskop? Tak ta temena, která jsou většinou temná, se najednou prosvětčila, jak se otočili ke mně, a já jsem nic netuše řekl: „Hlásí se vám Občanské fórum.“ A oni najednou začali skandovat: „Kdo to je? Kdo to je?“ Oni ještě nevěděli. Ted' mně to v hlavě začalo vířit, co já ted' rychle řeknu? Já musím říct něco krátkého a úderného! Pak jsem si řekl, že musím mít jméno. Tak jsem řekl: „No, to je Václav Havel“ - především. A od té chvíle byly balkony naše.“²⁰⁹

Pozdější vystoupení OF již moderovali sice i další, ale Radim Palouš vzpomíná, že „byl na těch pódiích a zažil to všechno na vlastní oči a uši.“²¹⁰

5.1.9 Od roku 1990 do současnosti

Po vítězství revoluce se narátor od aktivní politické činnosti distancoval, protože sám říká: „Já jsem nikdy politik nebyl, nejsem a nebudu a neumím to!“²¹¹ Místo toho chtěl pokračovat ve své filosofické práci, ale záhy byl vyzván studenty ke kandidatuře na post nového rektora Univerzity Karlovy. Následující situace, myslím si, dobře ukazuje význam Kampademie pro Radima Palouše. Narátor se totiž nemohl rozhodnout, zda kandidaturu přijmout či nikoli, proto „hlavní rozhodnutí měla Kampademie. Náš seminář mně řekl: „No to přeci musíš!“ Zdeněk Neubauer, Ivan Havel a všichni... Tak já jsem do toho šel.“²¹² Proti Radimu Paloušovi tehdy kandidoval lékař Zdeněk Lojda. Oba kandidáti museli absolvovat diskuze na všech fakultách UK, až nakonec byl dvěma třetinami hlasů zvolen Radim Palouš.

Na prvního porevolučního rektora ale čekal nelehký úkol transformovat celou univerzitu. Narátor mluví například o výběru kompletně nového týmu spolupracovníků, kvestora a prorektorů. Ihned v létě roku 1990 se zúčastnil rektorské konference v Helsinkách, na což vzpomíná s nostalgií člověka, který ještě rok předtím nemohl ani vyučovat. „Oni s námi zacházeli jako ve vatičce, jako s těmi, kdo se vracejí!“²¹³

Krom této cesty se ale zúčastnil i řady jiných, mj. také Havlovy první cesty do Spojených států na počátku roku 1990. Z této cesty si velmi detailně vybavuje například Havlův projev v Kongresu: „Sotva (Václav Havel) začal mluvit, ta sympatie pro nás byla tak ohromná, že co věta, to potlesk. Já jsem napočítal dvaatřicet potlesků vestoje. Všichni při tom, když mluvil, vstali a tleskali.“²¹⁴

Rektorem zůstal do roku 1994, nicméně vyučoval od roku 1990 až do roku 2009. „Přednášel na mnoha univerzitách ve světě. Osmkrát byl jmenován doktorem honoris causa v Evropě, v USA a v Asii.“²¹⁵ Obdržel nespočet cen, mj. také státní Řád TGM.

5.1.9.1 Kampademie po roce 1989

Radim Palouš během vyprávění o Kampademii také zdůrazňuje, že „Kampademie běží dál. ... Čtyřikrát za rok (se scházíme). ... Slunovrat zimní, jarní rovnodennost, slunovrat letní, podzimní

207Palouš, R. 2010:4

208Otáhal 1994:108

209Palouš, R. 2010:4

210Palouš, R. 2010:5

211Palouš, R. 2010:5

212Palouš, R. 2010:5

213Palouš, R. 2010:5

214Palouš, R. 2010:10

215Palouš 2006:250

rovnodennost. “²¹⁶ Uznává ale, že je velmi těžké se sejít v alespoň částečné sestavě. „Časy se změnilly a zatímco dříve díky režimu jsme měli času dost, tak teď máme času tak málo, že je těžké se vůbec setkat.“²¹⁷

Na závěr *Životního příběhu profesora Radima Palouše* si dovolím uvést citát, který, domnívám se, shrnuje toto vyprávění lépe, než-li případný výčet všech cen, které narátor obdržel.

„*Já jsem byl synek První republiky a od roku 1939 do roku 1989, padesát let, jsem stále čekal, že se vrátí ta První republika. Nakonec se vrátila, jak se ukazuje teď, že to není tak zcela, že to jsou komplikace, ale ona možná i ta První republika byla složitější, než jsem já, klouček a mladík, byl s to vnímat, ale padesát let stálého... A nakonec to přišlo. Happy end. Já jsem zažil životní happy end! Já jsem se nakonec mohl vrátit na univerzitu, mohl jsem znovu vyučovat, dokonce jsem měl nějaké funkce a tak. A tohle bylo to mimoděčné kouzlo, ať jsem vystoupil kdekoli a řekl jsem třeba jenom: „I am very glad that I may be with you here,“ tak v tu chvíli bylo to všechno moje, na mé straně.“²¹⁸*

5.2 Anna Paloušová

5.2.1 Dětství, dospívání a rodina

Anna Paloušová (roz. Štrausová) se narodila 16. března 1925 v Praze jako poslední z pěti dětí. Její otec Ladislav Štraus byl stavitel a matka Anna Štrausová se starala o domácnost. Celá rodina bydlela ve vile v Michli.

Narátorčiny vzpomínky z dětství se pojí především s její sestrou, která byla o dvanáct let starší a která ji „*vlastně vychovávala, (protože) maminka měla na starosti celou domácnost.*“²¹⁹ Velký význam přikládala sestřiným názorům a sama také říká, že nikdy nebyla vedená k samostatnosti, „*jako dnes se na to dbá ... Já jsem pořád číhala na to, co ona řekne, co jí se líbí a tak. ... Ale (zároveň) jsem chtěla vědět proč.*“²²⁰

V Michli chodila také do obecné školy, kterou charakterizuje jako „*reformovaná. ... My jsme se učili číst zvláštním způsobem. Najednou. Celá slova. Neslabikovalo se. ... Pak se také neznámkovalo, ... dávala se procenta.*“²²¹ V obecné škole prospívala narátorka velmi dobře, ale po obecné škole nastoupila na církevní gymnázium na Mírovém náměstí v Praze na Vinohradech. Vlivem roku 1939 a vyhlášení Protektorátu se kvalita výuky rychle zhoršila. Vše vyvrcholilo v maturitním ročníku (zřejmě rok 1943 či 1944), kdy byli totálně nasazení i lidé, narození v roce 1925.²²² Narátorka tedy začala pracovat jako průvodčí v tramvaji, což snášela velmi špatně.

V květnu 1945 ale skončila v Evropě 2. světová válka a narátorka se hlásila na vysokou školu. Původně sice chtěla studovat farmacii, její bratr jí to ale vymluvil, a tak se přihlásila na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde začala studovat český jazyk a filosofii. První poválečný semestr byl mimořádný a od podzimu 1945 již probíhala řádná výuka.

Na fakultě si připadala jako „*znovuzrozená,*“²²³ zároveň si ale uvědomovala i své nedostatky, které měla kvůli nekvalitní výuce na gymnáziu. Přestože se tedy účastnila i přednášek Jana Patočky, více se soustředila na výuku profesora Krále. Král byl zřejmě podceňovaný kvůli tomu, že jeho výklad byl pozitivistický, ale narátorka říká, že právě to potřebovala, aby získala základní znalosti o době působení nejvýznamnějších filosofů a podobně. Na profesora Patočku má vzpomínky sice krásné, ale přiznává, že „*mu moc nerozuměla, ale bylo to jako krásná hudba.*“²²⁴

216Palouš, R. 2010:8

217Palouš, R. 2010:8

218Palouš, R. 2010:10-11

219Paloušová 2010:1

220Paloušová 2010:1

221Paloušová 2010:2

222V roce 1942 bylo nařízeno totální nasazení lidem, kteří se narodili roku 1924.

223Paloušová 2010:4

224Paloušová 2010:5

Na Filosofické fakultě se také začala více stýkat se svým budoucím manželem Radimem Paloušem, se kterým se viděla poprvé v Mladé Vožici v roce 1942. Paloušovi totiž měli v Mladé Vožici dům a narátorka tam byla na návštěvě u své přítelkyně.

5.2.2 Rok 1948 a po něm

Únorový převrat vnímala narátorka jako „*hrozný šok*“,²²⁵ protože původně smýšlela levicově, události února 1948 ji připravily o ideály. Velmi se zhoršila situace také v narátorčině rodině. Její otec přišel o svou firmu a těžce onemocněl, matka měla problémy se srdcem. Kvůli finančním problémům také musel otec prodat vilu, ve které rodina bydlela, a přestěhovali se do podkrovního pokoje té vily, kterou ale už tehdy nevlastnili.

Světlým bodem jara 1948 bylo sblížení s Radimem Paloušem, které vyvrcholilo v létě 1948, kdy odjel Radim Palouš s vodními skauty do Sandoměře a narátorka odjela na letní tábor do Adršpašských hor. Z tábora se ale musela vrátit dříve, poněvadž její matku postihl infarkt, a doma na ni čekal dopis od Radima Palouše, ve kterém ji žádal o ruku. Na podzim toho roku „*už bylo jasné, že se vezmeme, ovšem doma byly velké komplikace*“.²²⁶ Narátorčin otec byl stále nemocný, navíc se její rodiče stěhovali, s čímž jim museli Radim i Anna pomáhat. Svatba byla tedy až druhořadou událostí, což narátorka nesla nelibě.

O mnoho lépe nezačal ani rok 1949, kdy ihned v lednu byla narátorka kvůli „*nesocialistickému smýšlení*“ vyloučena ze školy. 29. ledna 1949 se provdala za Radima Palouše a přestěhovala s k jeho rodičům do Trojanovy ulice v Praze. Devět měsíců nato se narodil první syn Jan a rok nato druhý syn Martin. V první polovině 50. let začala dálkově studovat Vysokou školu pedagogickou.

Zmiňuje také politické spory mezi svým manželem Radimem a jeho rodiči, kteří byli „*takoví hodně levicoví*“.²²⁷ „*Oni (narátorčin manžel a tchán) spolu vycházeli dobře jako otec a syn, ale jako nositelé nějakých názorů špatně*“.²²⁸

I Anna Paloušová vzpomíná na patočkovské semináře, kam chodili například Ivan Vyskočil a Ladislav Hejdánek. Semináře se však koncem 50. let musely přesunout z Trojanovy ulice, protože Radim a Anna Paloušovi se přestěhovali na sídliště Antala Staška, kde poprvé měli šanci bydlet sami bez manželových rodičů.

5.2.3 Léta šedesátá

V pražské Krči bydleli až do roku 1968, kdy se přestěhovali do bytu ve Všehrdově mlýně na pražské Kampě, kde začali opět bydlet spolu s rodiči Radima Palouše. Na Kampě pak budou Paloušovi bydlet až do roku 1990.

Na Pražské jaro roku 1968 vzpomíná jako na „*krásné chvíle. To byly samé ... podpisové akce a v tom roce 1968, myslím, že se ukázal náš národ jako velký poeta. ... Že prostě lidi se skutečně vyjadřovali. Mně se to zdálo jako za doby obrození*“.²²⁹

V momentě, kdy přijela do Prahy sovětská vojska, byla narátorka v knihovně Filosofického ústavu v Praze na Příkopech, kde tehdy pracovala, spolu se svým synem Martinem a Janem Patočkou. V knihovně Filosofického ústavu pracovala jako knihovnice až do roku 1980.

5.2.4 Léta normalizační

Na počátek normalizace vzpomíná Anna Paloušová jako na dobu, kdy „*se člověk tak potácel*“,²³⁰ kdy byli mnozí její známí perzekvováni, a také jako na dobu, kdy ještě měla přístup ke zvláštnímu fondu knih v knihovně Filosofického ústavu a mohla tedy některým svým přátelům půjčovat knihy, přestože to bylo zakázané.

225Paloušová 2010:6

226Paloušová 2010:7

227Paloušová 2010a:1

228Paloušová 2011:1

229Paloušová 2011:4

230Paloušová 2010:10

S „předchartistickým“ obdobím je také spojen výslech narátorky v roce 1976. V létě toho roku se totiž v Mladé Vožici konalo setkání přátel Paloušových, kterého se zúčastnili například Jan Patočka. Následně nato byla Anna Paloušová „*vlastně první z rodiny u výslechu. ... (Oni) mě předvolali a říkali: „Vy si tam zvete pořád lidi!“ Jako do té Vožice. ... A já jsem řikala: „A to se nesmí? Zvat si lidi?(smích)*“²³¹ Celou tuto událost narátorka ale velmi těžce psychicky snášela, určitou dobu dokonce ani nemohla ze zdravotních důvodů pracovat.

5.2.5 Charta 77

Podpis Charty 77 byl již vylíčen v *Životním příběhu Radima Palouše*. Narátorka klade velký důraz na svůj výrok,²³² který pronesla v reakci na manželův dotaz (viz 5.1.5 Charta 77), má-li prohlášení podepsat: „*Jestli je to pravda, tak to nemůžeš nepodepsat!*“²³³

Prohlášení Charty podepsali narátorkin muž Radim a mladší syn Martin. „*Já jsem řikala, že to nemůžeme podepisovat všichni, takže já a Honza jsme to nepodepsali, díky čemuž jsme měli pěkně opeřený ten život. Já jsem řikala (Radimu Paloušovi): „Tys to měl mnohem jednodušší, protože to bylo jasné.“*“²³⁴ Dodává, že měla obavy z toho, že kdyby dokument podepsali všichni čtyři členové rodiny, mohli by přijít o bydlení.

Narátorka naráží také na to, že zatímco signatáři Charty již vystupovali zcela jako disidenti, ona a její syn Jan se museli potýkat s problémy v zaměstnání, které je jako disidenty netolerovalo a vyvíjelo na ně určitý nátlak. V případě knihovny Filosofického ústavu, ve které pracovala Anna Paloušová, se jednalo o přerazení na oddělení vyměňování časopisů, kde nepřicházela často do styku s veřejností.

Zároveň vedení Filosofického ústavu požadovalo, aby podepsala tzv. antichartu (neboli provolání Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru). Na tuto výzvu reagovala narátorka okamžitě odmítavě: „*No tak jsem řikala: „Dovedete si představit, že můj muž to (Chartu 77) podepíše a já bych ted' podepsala antichartu? Nepřichází v úvahu.“ No a tím to pro mě končilo.*“²³⁵

Dodává ale, že se k ní v zaměstnání nechovali její spolupracovníci a nadřízení celkově špatně, zřejmě i z toho důvodu, že jí zbývaly jen tři roky do odchodu do penze. Na jednu stranu „*chácala, že ... museli předstírat, že se starají.*“²³⁶ Zdůrazňuje, že je pro ni velmi těžké někoho odsoudit, protože v knihovně se jí „*nikdo nesnažil vyloženě ublížit,*“²³⁷ naopak někteří se jí snažili i pomoci.

Později byla také donucena vstoupit do Svazu žen, nepobyla v něm ale dlouho, krátce nato ji z něj vyloučili. Vstup do Svazu žen chápala jako symbolický ústupek. „*Já jsem vždycky měla takovou hranici. Věděla jsem, že něco nemůžu odríct, a když nešlo o život, když šlo o takovou normální věc, tak jsem to udělala*“²³⁸

V knihovně Filosofického ústavu Akademie věd Anna Paloušová pracovala do roku 1980, kdy odešla do penze.

5.2.6 Kampademie a samizdat

Na vznik Kampademie si narátorka nevzpomíná tak přesně jako třeba její muž, ale její vznik chápe jakožto reakci disentu na represe ze strany režimu a zároveň jako reakci na Patočkovu smrt (březen 1977). Ona reakce vzešla z bytových seminářů, probíhajících již od 50. let. „*Ono se to jakoby s něčím propojilo. Někde něco přestalo, někde něco (začalo).*“²³⁹ Vlastních seminářů se ale

231Paloušová 2010a:4

232„*Já jsem velice citlivá na jeden svůj citát, který jsem řekla a který se nikdy neobjeví, jak byl řečen.*“ (Palouš, R. 2010:9)

233Palouš, R. 2010:10

234Paloušová 2010a:4

235Paloušová 2010:11

236Paloušová 2010a:5

237Paloušová 2011a:2

238Paloušová 2010a:6

239Paloušová 2010:13

aktivně neúčastnila, spíše zajišťovala zázemí pro kampademiky. Mít vlastní referát si narátorka netroufla, neboť měla pocit, že „na to neměla.“²⁴⁰

S Kampademií souvisela také již zmiňovaná samizdatová edice *Nové cesty myšlení*, na jejímž chodu se ale podle svých slov podílela jen „příležitostně.“²⁴¹

Když se od roku 1983 začalo jezdit k Václavu Havlovi na Hrádeček, narátorka se těchto výletů nezúčastňovala, i když vzpomíná, že jednou tam svého muže vezla. Kampademie se scházela jednou za čtrnáct dní vždy v pondělí. V pondělky, kdy tedy nebyla Kampademie, chodili Paloušovi na setkání k Havlovým.

5.2.7 Léta osmdesátá

Osmdesátá léta pro Annu Paloušovou začala odchodem do penze z knihovny Filosofického ústavu Akademie věd. Jelikož ale měla finanční problémy, začala následně pracovat jako uklízečka v Národním divadle. Tam pracovala například s Janou Patočkovou a na svůj dvouletý pobyt zde má veskrze pozitivní vzpomínky.

Když byl roku 1982 Radim Palouš jedním z mluvčích Charty 77, narátorkina úloha spočívala v tom, že chodila „k Aničce Marvanové, která byla spolu-mluvčí, a když bylo něco potřeba vyzvednout, tak jsem tam šla já a vzala jsem to.“²⁴² Přitom ale měla několikrát také pocit, že je sledována policií.

Roku 1988 stál její muž u vzniku Hnutí za občanskou svobodu (HOS), se kterým souvisí zřejmě poslední velké nepříjemnosti narátorky s tehdejšími režimem. Tehdy totiž policie hledala dokumenty, které by nějak souvisely s HOSem, a proto udělala domovní prohlídku jak v bytě na Kampě, tak nakonec i na chalupě v Mladé Vožici. Nic sice nenašla, ale Radim Palouš byl kvůli tomu opět na 48 hodin vzat do vazby.²⁴³ Narátorka na celou událost vzpomíná poměrně úsměvně, jelikož sama neměla tušení, co hledají, nebo kde to, co mohou hledat, je schované. Když se nakonec dozvěděla, že dokument HOSu, který hledali, je pod servírovacím stolem v obývacím pokoji na Kampě, připadalo jí to „k smíchu.“²⁴⁴

Na revoluční rok 1989 vzpomíná narátorka jako na dobu manifestací, schůzek, demonstrací na výročí srpnové okupace.²⁴⁵ I když zřejmě nejvýraznější předlistopadovou vzpomínkou na tento rok jí je výlet do Říma v listopadu 1989 při příležitosti svatořečení sv. Anežky České, což se konalo týden před vypuknutím revoluce. Výpravy se zúčastnila sama bez manžela, kterému nebylo dovoleno vyjet. Celou výpravu organizoval Josef Zvěřina, římskokatolický kněz, který se ale také nemohl zúčastnit, nicméně po něm byla výprava pojmenována „Zvěřinec“. Narátorka má na tuto událost velice pozitivní vzpomínky, sama říká, že „to bylo velice krásné. ... No a zrovna druhý den, co jsme se vrátili, tak byla ta schůzka na Albertově.“²⁴⁶

5.2.8 Od Sametové revoluce až do současnosti

Během revolučních dní roku 1989 se Anna Paloušová také zúčastňovala demonstrací, spíše ale jen jako pozorovatelka a „zprostředkovatelka.“²⁴⁷ Na revoluční dny vzpomíná jako na dobu, kdy „člověk byl úplně bez sebe nadšením.“²⁴⁸

Po revoluci zůstala v penzi, při tom ale přispívala do Lidových novin, neboť ji „oslovovalo současné dění.“²⁴⁹ V dnešní společnosti postrádá „takový ten důraz na to, že něco se nesmí, něco se

240Paloušová 2011:5

241Paloušová 2010a:8

242Paloušová 2011:7

243Palouš 2006:178

244Paloušová 2010:12

245Paloušová 2010a:6

246Paloušová 2011:10

247Paloušová 2011:8

248Paloušová 2011:10

249Paloušová 2011:9

nedělá.²⁵⁰

Upozorňuje na obtížnost odsuzování lidí, kteří s režimem spolupracovali. Vychází totiž z vlastní zkušenosti, kdy režim chtěl její rodině sebrat chalupu v Mladé Vožici. Tehdy se jich zastal jeden místní, „starý komunista,²⁵¹ s tím, že to jsou starí usedlíci a že jim tu chalupu vzít nemohou. Což se nakonec také nestalo. Z toho důvodu problematizuje automatické odsuzování všech komunistů, protože připouští, že to byla „opravdu těžké, aby si (člověk) udržel svou tvář.“²⁵²

5.3 Martin Palouš

5.3.1 Dětství, dospívání a léta šedesátá

Martin Palouš se narodil 14. října 1950 v Praze. Spolu s rodiči a starším bratrem Janem bydlel v Trojanově ulici, kde se scházeli přátelé jeho rodičů v rámci patočkovských bytových seminářů. Tato setkání narátor jako dítě rád sledoval a přestože jim ještě nerozuměl, hodnotí je jako „zajímavou zkušenost.“²⁵³

Problémy spojené s výběrem střední a vysoké školy se mu vyhnuly díky době, ve které dospíval. Na střední školu se totiž hlásil v polovině šedesátých let, kdy již nastoupil onen „liberalizační trend,²⁵⁴ a na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy se narátor zapsal v roce 1968, kdy se ještě „žádné kádrování ... nekonalo.“²⁵⁵ Vždyť v létě roku 1967 a 1968 odjel Martin Palouš na výlet do západní Evropy bez větších potíží.

Na rok 1968 vzpomíná narátor jako na své první „setkání se svobodou. ... (To) byla jakási revoluce, k níž došlo ve chvíli, kdy už bylo vše ztraceno. Když jedenadvacátého srpna přijela ta vojska, tak najednou člověk na ulici viděl a cítil určitou takovou spontánní reakci, atmosféru. Já čerpám z Arendtové, jestli si přečtete knihu *O revoluci*, tak tam ona hovoří o třech takových jevech: public spirit, public happiness and public virtue, které se objeví na ulici. A to se tenkrát objevilo a bylo to vidět v takové té jakési kolektivní akci a schopnosti lidí se v tom nějak podporovat a něco dělat od podepisování petice za neutralitu Československa, což bylo pochopitelně pro znalce mezinárodních poměrů a vztahů donquijotské počínání, které nemohlo vést k žádnému úspěchu, ale přesto to tam bylo.“²⁵⁶

V listopadu toho roku se mj. účastnil studentské stávky, při které se seznámil s Václavem Havlem. V lednu 1969 se upálil Jan Palach, což narátor chápal jako ránu „z čistého nebe, protože takhle radikálně jsme tedy nesmysleli.“²⁵⁷

Upozorňuje, že tzv. normalizace nenastala ze dne na den. Vždyť „ještě rok 1969 byl rokem relativně svobodným. Bylo to hokejové mistrovství světa, pak Dubčeka zbavili té funkce ... Já jsem byl v zahraničí... Potom na podzim roku 1969 tedy spadla klec a normalizace se rozjela ve velkém.“²⁵⁸ Jak již bylo zmíněno, toho roku se ještě mohl vydat na výlet do Vídně, kde mu bylo nabídnuto, aby tam zůstal pracovat jako tlumočník, což tehdy ale odmítl. I s odstupem říká, že co se emigrace týče, nikdy nebyl v situaci, „abych to myslel, nebo musel myslet vážně.“²⁵⁹

5.3.2 Léta normalizační

Nástup normalizace a kádrování bylo to, co Martina Palouše „nakonec přivedlo na cestu, chcete-li, disidenta.“²⁶⁰ „Tehdy vznikla spousta takových aktivit, kde lidi, kteří neemigrovali, museli nějak na tu situaci reagovat. Někdo začal dělat kariéru ve velkém, někdo to prostě dělal takhle (odešel do

250Paloušová 2011:8

251Paloušová 2011:5

252Paloušová 2011a:2

253Palouš, M. 2010:1

254Palouš, M. 2010:1

255Palouš, M. 2010:1

256Palouš, M. 2010:2

257Palouš, M. 2010:3

258Palouš, M. 2010:3

259Palouš, M. 2010:7

260Palouš, M. 2010:1

disentu).²⁶¹ Tento přístup by se dal s jistou opatrností nazvat také „*jakousi třetí cestou*“.²⁶²

Studium na Přírodovědecké fakultě zakončil v roce 1974 sice úspěšně, ale uvědomoval si, že se nejspíš kariéře neuplatní, „*protože ke kariéře byl předpoklad vstoupit do SSM ... a to já jsem nějak nemohl*“.²⁶³ Rok tedy pracoval jako topič v Tyršově domě a roku 1975 odešel na vojnu.²⁶⁴ „*Roku 1976 nastoupil do zaměstnání jako školitel programátorů*“.²⁶⁵

Na počátku sedmdesátých let se začal narátor zajímat hlouběji o filosofii a začal se pravidelně účastnit seminářů profesora Jana Patočky. Zabýval se, „*dalo by se říci zjednodušeně, útěchou z filosofie, což byla taková moje, řekněme, reakce na ten normalizační svět*“.²⁶⁶ Tento zájem vyústil ve studium filosofie na Filosofické fakultě, na kterou nastoupil roku 1972 a kterou mohl i po podpisu Charty 77 dokončit v červnu 1977. V prosinci 1976 ale skončily patočkovské bytové semináře, „*přišla Charta, ... Patočka se začal zabývat jinými věcmi a umřel*“.²⁶⁷

5.3.3 Charta 77 a léta osmdesátá

Rok 1977 představuje pro Martina Palouše druhé setkání se svobodou.²⁶⁸ Cesta k němu (resp. k Chartě 77) byla přitom pro narátora zcela samozřejmá. Když se s nástupem normalizace rozhodl vstoupit do světa disentu, „*začal jsem se seznamovat s lidmi příslušného typu a pak ta cesta k Chartě, byla, bych řekl, ... taková hladká nebo přirozená*“.²⁶⁹ Stal se tedy jedním z prvních signatářů prohlášení Charty 77. V důsledku toho ztratil zaměstnání školitele programátorů a až „*do roku 1980 pracoval jako topič a uklízeč*“.²⁷⁰

V roce 1980 získal „*změněnou pracovní schopnost*“²⁷¹ a začal pracovat jako programátor ve Svazu invalidů Meta, kde se zabýval geologií.²⁷² V Metě pracoval mj. se Zdeňkem Neubauerem či Ivanem M. Havlem, kteří byli také členy Kampademie.²⁷³ Všichni tři pracovali v tzv. odboru duševních prací. Zatímco na jiných odděleních Mety pracovali lidé tělesně postižení, „*ty duševní práce de facto byly koncipované pro ... invalidy kádrové*“.²⁷⁴

Roku 1981 se Martin Palouš oženil s Pavlou Němcovou, dcerou již zmíněné Dany Němcové a Jiřího Němce, kteří tvořili další významné disidentské centrum. V tomto centru, které se nacházelo v Ječné ulici v Praze, také Martin Palouš určitý čas bydlel.²⁷⁵

Narátor také podotýká, že již v rámci Charty 77 se orientoval na zahraniční politiku, což se ještě vystupňovalo, když se v lednu roku 1986 stal jedním ze tří mluvčích. „*Když jsem byl mluvčí Charty, tak jsme velice komunikovali s americkou ambasádou a jakési diplomatické vztahy jsme tenkrát udržovali*“.²⁷⁶ Spolu s Martinem Paloušem byli toho roku mluvčími Anna Šabatová a Jan Štern, společně za Chartu 77 vydali 38 dokumentů.²⁷⁷ Stejně jako Anna Paloušová se podílela na

261Palouš, M. 2010:3

262Palouš, M. 2010:3

263Palouš, M. 2010:1

264Palouš, M. 2009:7

265Císařovská – Prečan 2007a:749

266Palouš, M. 2010:1

267Palouš, M. 2010:2

268Palouš, M. 2010:2

269Palouš, M. 2010:3

270Císařovská – Prečan 2007a:749

271Palouš, M. 2011:2

272Palouš, M. 2011:2

273Zdeňk Neubauer vzpomíná, že „*Meta byla „výrobní družstvo invalidů“, které tam hrozně vykořisťovali – ale uvnitř ní existovala tak zvaná stoosmnáctka, neboli oddělení intelektuálních dělníků, domácích programátorů. A to se opravdu stalo „metou“ všech disidentů. Kdo byl v Metě ve stoosmnáctce, mohl programovat doma a nemusel do kotelny ani do noční hlídárny, ani mít výlohy. V Metě jsme tvořili takovou trojici „tří Metařů“, s Ivanem (Havlem) a s Martinem Paloušem.“ (Neubauer 2010:39)*

274Palouš, M. 2011:2

275Palouš, M. 2011:3

276Palouš, M. 2010:9

277Viz Císařovská, B. - Prečan, V. (2007a): *CHARTA 77: Dokumenty 1977-1989. 1984-1989*. Praha: Ústav pro soudobé

doručování dokumentů v roce 1982, kdy byl mluvčím Charty 77 Radim Palouš, tak také Martin Palouš vzpomíná na to, že jakousi zprostředkovatelskou úlohu vykonávala i jeho manželka Pavla Paloušová.²⁷⁸

S veškerou touto aktivitou samozřejmě souvisí i persekuce ze strany režimu, kterým ale narátor nepřikládá velký význam. „*Občas (mě zatýkali). Co se dalo dělat.*“²⁷⁹ V roce 1986 také hrozilo, že ztratí zaměstnání v Metě, ale nakonec si ho udržel. „*Empirie je taková, že ten tlak k mému vyhození nebyl.*“²⁸⁰

5.3.4 Kampademie a samizdat

Dějiny Kampademie dělí Martin Palouš do čtyř fází: 1. 1970 – 1976: léta počátků; 2. 1977 – 1989: léta Charty 77, „zlatý věk“ Kampademie; 3. 1990 – 2001: léta po Sametové revoluci; 4. 2001 – 2009: léta na počátku 21. století na druhé straně Atlantiku.²⁸¹

V první fázi se začal narátor cca v roce 1970-1971 scházet s Danielem Kroupou a „*diskutovat o Platónovi.*“²⁸² V této souvislosti poprvé padlo slovo *akademie*. Tehdy oba přátelé napadlo, „*že bychom mohli obnovit platónskou akademii.*“²⁸³ Začali tedy spolu se Zdeňkem Neubauerem a Ladislavem Hejdánkem číst a překládat Aristotela a Heideggera, což byly začátky Kampademie.

Druhá fáze 1977-1989 je ohraničena vydáním prohlášení Charty 77 a Sametovou revolucí. Tehdy narátorův otec Radim Palouš přejal iniciativu a navázal na tyto semináře svého syna a Daniela Kroupy. V květnu 1977 podle Martina Palouše oficiálně vzniká Kampademie.

Podstatou seminářů Kampademie byly referáty o knihách, debaty a hlavně psané projekty. „*Ten definiční znak té věci (byl), že jsme se tedy začali shromažďovat okolo jakýchsi projektů, jejichž cílem bylo něco napsat a uveřejnit pochopitelně v samizdatovém vydání v nějakém sborníku. Pak tam začali jezdit ti lidé z ciziny a ve spolupráci s nimi tenkrát jedním z prvních takových velkých zajímavých projektů byl ten Il Nuovo Areopago. To byl takový časopis v Itálii, pro který jsme dělali takový projekt o tom známém úryvku ve Skutcích apoštolských Pavel na Areopagu.*“²⁸⁴

Ve třetí fázi Kampademie od roku 1990 „*ty věci nějak existují, ale pochopitelně existují trošku v jiném kontextu a ten kontext je také proměňuje.*“²⁸⁵

5.3.4.1 Samizdat a Hrádeček

Martin Palouš zároveň objasňuje vznik již zmíněné samizdatové edice *Nové cesty myšlení*, jejímž redaktorem byl jeho otec Radim Palouš. Původně byl totiž plán sestavit jeden sborník, do kterého každý přispěje svým textem. Martin Palouš tehdy napsal text *Domácí přítel a směšný člověk* a „*ten sborník byl pak nazván souborně Cesty myšlení. Ten tedy vyšel a otec se potom rozhodl začít to dělat nějak systematicky a ... ta edice pak po sborníku číslo jedna Cesty myšlení byla nazvána Nové cesty myšlení.*“²⁸⁶ Zároveň se také podílel na vydávání samizdatu v rámci Expedice s Ivanem M. Havlem.

Martin Palouš vzpomíná také na pondělky u Havlů, během nichž mj. vznikaly texty, které Ivan M. Havel psal v letech 1979-1983 svému bratrovi do vězení. Jak již bylo zmíněno, po návratu Václava Havla z vězení se i on připojil ke Kampademii. Tehdy se Václav Havel rozhodl sestavit sborník *Hostina*, do kterého krom kampademiků přispěli svými texty i další filosofové a který měl dát Havlovi hrubou představu „*o té jejich filosofii.*“²⁸⁷

dějiny AV ČR, str. 749-820.

278Palouš, M. 2011:3

279Palouš, M. 2010:7

280Palouš, M. 2011:3

281Palouš, M. 2009:4

282Palouš, M. 2010:3

283Palouš, M. 2010:3

284Palouš, M. 2010:4

285Palouš, M. 2010:6

286Palouš, M. 2010:5

287Palouš, M. 2010:6

Zřejmě na návrh Ivana M. Havla se tedy také začalo jezdit na „*ty hrádečkovské seance*“,²⁸⁸ kde se konalo „*týdenní sympozium*“²⁸⁹ Kampademie. Naposledy proběhlo v létě 1988.

5.3.5 Sametová revoluce

Rok 1989 znamená pro narátora především jeho třetí setkání se svobodou (1968, 1977, 1989).²⁹⁰ Po celý rok již vnímal, že je „*così ve vzduchu*“,²⁹¹ ale ani 17. listopadu, kdy se zúčastnil průvodu, ještě nevěřil, že je to „*revoluce ... jako jakási diskontinuita, že zítra bude jiné než včera*“.²⁹²

Zlom pro něj nastal 19. listopadu ve třetí den revoluce, „*kteřá nesla, bych řekl, znaky podobné tomu setkání se svobodou v roce 1968. Jako na těch demonstracích (tehdy), tak na té třetí demonstraci se přece objevil Dubček. ... Marta Kubišová tam začala zpívat tu Modlitbu pro Martu, což byla nejznámější píseň z roku 1968, a předtím se tam objevil ten Dubček, takže prostě najednou těch dvacet let bylo takhle přemostěných a člověk si mohl říct: ... Ano, teď tedy se něco stalo*“.²⁹³

Narátor stál u zrodu Občanského fóra,²⁹⁴ nejdříve se stal „*členem komise informační*“,²⁹⁵ jejímž úkolem „*bylo analyzovat zprávy přicházející z médií a dávat podklady pro mluvčí na tiskových konferencích*“.²⁹⁶ Nakonec se stal vedoucím jeho zahraničního úseku, což souviselo s jeho orientací na zahraniční politiku už v rámci Charty 77.

5.3.6 Od roku 1990 do současnosti

Martin Palouš „*poprvé vstoupil na půdu svobodného světa 2. ledna roku 1990*“²⁹⁷ při první zahraniční cestě nového prezidenta Václava Havla do Mnichova. Ihned v únoru toho roku připravoval narátor první Havlovu cestu do Spojených států amerických, kde strávili celkem čtrnáct dní ve Washingtonu a v New Yorku.

Určitou dobu působil také jako kooptovaný poslanec a byl členem zahraničního výboru. Mezinárodní politice se ale nechtěl dlouhodoběji věnovat, naopak „*chtěl jít studovat fenomenologii na Katolickou univerzitu do Lovaně, kde je Husserlův archiv*“.²⁹⁸

Přesto ale nakonec v létě roku 1990 přijal místo poradce na Ministerstvu zahraničních věcí, které se muselo vypořádávat s takovými problémy, jako byl odchod sovětských vojsk, likvidace Varšavské smlouvy a podobně.²⁹⁹ I tuto práci ale považoval za přechodnou a neustále se upínal ke studiu v Lovani. Nicméně již v říjnu toho roku kandidoval proti Václavu Klausovi na post předsedy Občanského fóra, kterým se ale nakonec stal Václav Klaus, a Martin Palouš se tedy stal náměstkem ministra zahraničních věcí, kterým byl tehdy Jiří Dienstbier.

V roce 1992 neúspěšně kandidoval za Občanské hnutí do parlamentu. Tehdejší volby vyhrál Václav Klaus s ODS a novým ministrem zahraničních věcí se stal Jozef Moravčík.³⁰⁰ Martin Palouš se následně postu náměstka ministra zahraničních věcí vzdal, neboť „*se nemohl ztotožnit s vývojem*“³⁰¹ této instituce.

Následně se mj. stal předsedou Helsinského výboru, vyučoval na několika zahraničních

288Palouš, M. 2010:6

289Palouš, M. 2010:6

290Palouš, M. 2010:2

291Palouš, M. 2010:6

292Palouš, M. 2010:6

293Palouš, M. 2010:6-7

294Otáhal – Sládek 1990:627

295Otáhal – Sládek 1990:634

296Otáhal – Sládek 1990:634

297Palouš, M. 2010:8

298Palouš, M. 2010:9

299Palouš, M. 2010:9

300Zdroj:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/ministr/ministri_a_ministerstvo_v_historii/index.html (citováno 11. 6. 2011)

301Palouš, M. 2010:10

univerzitách a působil jako předseda Helsinského občanského sdružení.

Na Ministerstvo zahraničních věcí se znovu vrátil v roce 1998, kdy se ministrem stal Jan Kavan. Brzy začal působil jako jakýsi mezičlánek mezi ministrem Kavanem a prezidentem Havlem. S Janem Kavanem se později střetl v otázce kubánských rezolucí, což považuje za svoji „největší diplomatickou akci.“³⁰²

V roce 2001 se stal velvyslancem České republiky ve Washingtonu, od roku 2006 do roku 2010 působil jako velvyslanec stálé mise České republiky při OSN v New Yorku.

5.4 Jan Palouš

Jan Palouš³⁰³ se narodil 31. října 1949 v Praze jako první syn Radima a Anny Paloušových do atmosféry patočkovských seminářů, kterou již zmiňoval jeho bratr Martin Palouš. Stejně jako jeho bratr nešel ve filosofických šlépějích svého otce a naopak začal studovat Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde také promoval. U svého vystudovaného oboru – astronomie – ale na rozdíl od svého bratra Martina již zůstal. „Od roku 1972 pracuje v *Astronomickém ústavu AV ČR*.“³⁰⁴

V lednu 1977 bylo vydáno prohlášení Charty 77, kterou podepsal otec a bratr Jana Palouše. On se svojí matkou Chartu 77 nepodepsali, ale „*spolupracovali*.“³⁰⁵ Radim Palouš vysvětluje: „*My jsme si mysleli, že stačí, když ze čtyřčlenné rodiny to podepíšou dva, poněvadž ti další dva potom dělali služby. Nosili věci a tak.*“³⁰⁶

Matka Jana Palouše také vzpomíná na těžkou synovu situaci v zaměstnání poté, co vyšlo najevo, že jeho otec Radim a bratr Martin podepsali Chartu 77. „*Když to bylo na začátku s tou Chartou, tak ho taky jednou lapli a chtěli ho shodit do Vltavy.*“³⁰⁷ To říká také jeho otec Radim: „*Syn Martin nesl již své břemeno, syn Jan to neměl méně těžké: StB ho měla v bedlivé patrnosti, která se projevovala i „tělo na tělo“, když ho třeba na mostě Legii tlačili na kamenné zábradlí, že ho shodí do vody.*“³⁰⁸ I přes všelijaké potíže, které mohly nastat ještě v letech 1982 a 1986, kdy byl nejdříve Radim Palouš a poté Martin Palouš mluvčími Charty, mohl Jan Palouš i nadále pracovat v Astronomickém ústavu.³⁰⁹

Co se týče Kampademie, která vznikla několik měsíců po vydání Charty 77, Jan Palouš se kampademických seminářů aktivně původně neúčastnil zřejmě proto, že upřednostňoval přírodní vědy před filosofií. To potvrzuje i jeho otec: „*Můj syn ... sám nebyl interesován ve filosofii, on byl astronom, je astronom, takže směřuje jinam...*“³¹⁰ Stejně tak se neúčastnil kampademických výletů na Havlovo sídlo Hrádeček v 80. letech.³¹¹ Členem Kampademie se stal až po roce 1989.³¹²

Jan Palouš se po revoluci v letech 1991-1996 stal sekretářem Evropské astronomické společnosti. „*V roce 1993 obhájil doktorskou dizertační práci a v roce 2001 byl jmenován profesorem astronomie a astrofyziky na Univerzitě Karlově. ... V letech 1993-1996 působil v Akademické radě AV ČR, v letech 1996-2004 byl ředitelem Astronomického ústavu AV ČR. Od roku 2004 je vedoucím oddělení Galaxií a planetárních soustav.*“³¹³

302Palouš, M. 2010:10

303Jan Palouš, jak již bylo řečeno výše, si nepřál býti citován, proto se nejedná o vyličení jeho vlastního životního příběhu, ale spíše o krátké představení jeho osoby z úhlů, které považuji pro tento výzkum za nejrelevantnější.

304Zdroj: http://www.cas.cz/o_avcr/medailonky/palous_jan.html (citováno 12. 6. 2011)

305Palouš, R. 2010:4

306Palouš, R. 2010:4

307Paloušová 2010a:6

308Palouš 2006:153

309Paloušová 2011:7

310Palouš, R. 2010:8

311Palouš, R. 2010:8

312Palouš 2006:176; Kroupa 2010:38

313Zdroj: http://www.cas.cz/o_avcr/medailonky/palous_jan.html (citováno 12. 6. 2011)

6 Interpretační část

V kapitole *Životní příběhy* byly představeny životní příběhy jednotlivých narátorů podle toho, jakou důležitost přikládají *oni sami* jednotlivým tématům.³¹⁴ V této kapitole se naopak zaměřím na zodpovězení *mnou* vytyčených otázek:

Jak byli vychováváni Anna a Radim Paloušovi?

Jak Radim a Anna Paloušovi prožili období Protektorátu, Třetí republiky a roku 1948?

Jak narátoři prožili Pražské jaro a sovětskou okupaci roku 1968?

Jak byli narátoři zapojeni ve hnutí Charta 77?

Jak byli narátoři zapojeni v Kampademii?

Jak byli narátoři zapojeni v revolučních událostech roku 1989?

Souběžně s tím se zaměřím také na následující otázky: Jaké zaměstnání mohli narátoři vykonávat? Byli narátoři nějak stíháni, sledováni, vyslýcháni či vězněni režimem? Změnil se život narátorů po Sametové revoluci?

Zároveň bych ráda upozornila, že mým záměrem rozhodně není soudit jednotlivé narátory, ale pochopit jejich úlohy v rámci disidentských aktivit a pokusit se zasadit jednotlivé akce do širšího kontextu.

6.1 Původní rodina Radima a Anny Paloušových a období Protektorátu

Radim Palouš především zdůrazňuje svůj měšťanský původ (viz 5.1.1 *Dětství, dospívání a rodina*), zdůrazňuje také sportovní založení svých rodičů a také to, že ač je jedináček, byl jakožto skaut vychováván k velké fyzické odolnosti (a nejspíš také samostatnosti³¹⁵). Také velmi vyzdvihuje náklonnost svého otce k Masarykovi, díky čemuž měl První republiku také „*velice rád...*“³¹⁶

Důraz klade také na to, že se v roce 1938 (ve čtrnácti letech) zúčastnil demonstrace proti Mnichovské dohodě a že v roce 1945 byl členem Revolučních gard. Mezitím byl jeho „*tatínek neustále v ohrožení, poněvadž on byl v nějakém ilegálním spojení.*“³¹⁷ Více se ale narátor o politickém zaměření svých rodičů nezmiňuje.

Anna Paloušová při vzpomínkách na své dětství a dospívání akcentuje především závislost na své sestře, která byla o dvanáct let starší. Z vyprávění je patrné, že pro ni byla velkým vzorem. „*Ona (sestra) mě vlastně vychovávala. ... Prostě já jsem se jí řídila. Vůbec jsem na ní byla hodně závislá. Já jsem nebyla vedena k takové samostatnosti, jako se na to dneska dbá, abych se sama za sebe rozhodovala. Já jsem pořád číhala, co ona řekne, co jí se líbí a tak. ... Ale chtěla jsem vědět proč.*“³¹⁸

Politické zaměření svých rodičů příliš neakcentuje. Již bylo řečeno, že její otec byl stavitel a matka byla v domácnosti. Právě o matce se dozvíme pouze tolik, že byla velká „*antikomunistka,*“³¹⁹ díky čemuž zřejmě měla rozpory s rodiči Radima Palouše.

O politických názorech rodičů Radima Palouše se dozvídáme v souvislosti s politickými rozpory, které mezi nimi a Radimem Paloušem probíhaly. Anna Paloušová vzpomíná: „*Naši*³²⁰ *byli takoví*

314Jedná se „jen“ o životní příběhy Radima Palouše, Anny Paloušové a Martina Palouše. Jan Palouš, jak již bylo řečeno výše, si nepřál býti citován. Z toho důvodu zde bude jeho role, kterou sehrál v rámci disidentských aktivit, konstruována výhradně na základě vyprávění jeho rodiny.

315Krom vlastního úsudku vycházím také ze současné definice skautingu, jak ji prezentuje např. Junák – svaz skautů a skautek ČR: „*Skauting učí umět se o sebe postarat, brát život do vlastních rukou, postavit se na vlastní nohy...*“ (Zdroj: <http://verejnost.skaut.cz/cz/skauting/co-je-vlastne-skauting/> citováno 21. 6. 2011)

316Palouš, R. 2010:1

317Palouš, R. 2010:1

318Paloušová 2010:1

319Paloušová 2011:4

320„*Našimi*“ jsou zde myšleni rodiče Radima Palouše. I toto by se jistě dalo analyzovat. Dle mého názoru je to výraz blízkého vztahu, který narátorka k rodičům svého muže měla. Vždyť spolu dlouhá léta žili ve společné domácnosti.

hodně levicoví...³²¹ Radim Palouš se svým otcem „spolu vycházeli dobře jako otec a syn, ale jako nositelé nějakých názorů špatně.“³²²

Je tak zajímavé srovnat, jak Radim Palouš silně akcentuje masarykovské založení svého otce, ale pozdější poválečné politické spory, o kterých se zmiňuje Anna Paloušová, již nikoli. Snad by se to dalo interpretovat zkrátka tak, že První republika a Masaryk byli pro Radima Palouše to důležité politické, co mu jeho rodiče dali. To, na co celý život čekal, že se vrátí, a ono se to vrátilo.³²³ Pozdější politické spory již nejspíš neměly na jeho životní přesvědčení tak velký vliv a nepocíťoval tedy potřebu je jakkoli reflektovat.

Zároveň je zajímavé porovnat odlišný způsob výchovy obou manželů. Zatímco Radim Palouš byl vychováván jako skaut (lze tedy usuzovat, že byl vychováván k určité samostatnosti), Anna Paloušová sama říká, že v dětství k samostatnosti vedena nebyla a že byla velmi fixována především na svou starší sestru, jejíž názor byl pro ni velmi důležitý.

6.2 Filosofická fakulta a Jan Patočka

Po konci 2. světové války se oba narátoři přihlásili na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy. Zatímco Radim Palouš ale počátek studií nijak neproblematizuje, Anna Paloušová se zmiňuje o tom, že původně měla jiné plány. Nejprve totiž chtěla studovat farmacii, její bratr jí to ale vymluvil, a tak se přihlásila na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy. „Nakonec mi bratr mi řekl, ať jdu sem, a tak jsem šla sem (na FF UK).“³²⁴ I na této zdánlivě banální situaci lze nahlédnout odlišnost výchovy obou budoucích manželů: zatímco Radim Palouš byl jako skaut vychováván k samostatnosti, Anna Paloušová, která byla v dětství velmi upnutá na svou sestru, nakonec dala na názor svého bratra a místo farmacie začala studovat český jazyk a filosofii.

Zajímavé je také srovnání vnímání Jana Patočky u obou narátorů. Radim Palouš ho vnímá jako svého učitele³²⁵ a jako někoho, s kým trávil dlouhé hodiny hovořením o filosofii. Anna Paloušová jeho přednášky na Filosofické fakultě vnímala spíše jako symbol nového začátku než jako něco, na čem by mohla aktivně participovat. „Já jsem mu moc nerozuměla, ale bylo to jako krásná hudba...“³²⁶ Na rozdíl od svého (budoucího) manžela pocíťovala převážně jakési nedostatky, které si přinesla již ze střední školy, na které byla výuka v protektorátních podmínkách dost nekvalitní.³²⁷ Tento pocit nedostatečnosti v narátorce v podstatě přetrvával. „Já jsem se před ním (před Patočkou) strašně ostýchala, protože jsem viděla ty své nedostatky. Tím jsem taky strašně trpěla.“³²⁸

6.3 Rok 1948 a poté

Radim Palouš ve vzpomínkách na rok 1948 přistupuje spíše k popisu celospolečenské situace (viz 5.1.2 *Rok 1948 a po něm*), velký důraz klade na to, že ještě na konci roku 1948 mohl absolvovat s vyloženě nesocialistickým tématem závěrečné práce, které znělo *Masarykovo filosofické mládí*. Důraz na včasné absolvování je pochopitelný. Vždyť jeho (budoucí) manželka byla z univerzity pouhý měsíc po jeho promoci vyloučena kvůli „nesocialistickému“ smýšlení. Radim Palouš upozorňuje také na již probíhající patočkovské semináře.

V roce 1950 se narátor postavil proti tomu, aby byla Milada Horáková odsouzena k trestu smrti, kvůli čemuž přišel o zaměstnání v Orbisu a začal pracovat v podniku Poldi.

Naopak Anna Paloušová se ve vzpomínkách na rok 1948 více zaměřuje na situaci, v níž se po komunistickém převratu ocitla její rodina a ona sama. „... V únoru, to byla taky taková tvrdá doba,

321Paloušová 2010a:1

322Paloušová 2011:1

323„Já jsem byl synek První republiky a od roku 1939 do roku 1989, padesát let, jsem stále čekal, že se vrátí ta První republika. Nakonec se vrátila. ... Happy end. Já jsem zažil životní happy end!“ (Palouš, R. 2010:10-11)

324Paloušová 2010:4

325Palouš, R. 2010:1

326Paloušová 2010:5

327Paloušová 2010:3

328Paloušová 2010a:2

to jsem byla z toho nešťastná, protože já jsem předtím byla tak jako doleva... No a teď toto! To byl prostě hrozný šok.“³²⁹ Její otec v té souvislosti přišel o firmu, sám vážně onemocněl a později onemocněla také narátorčina matka.³³⁰

Zatímco tedy Radim Palouš si drží od tehdejších událostí února 1948 odstup a snaží se na ně hledět s nadhledem, Annu Paloušovou bezesporu šokovaly.

6.4 Rok 1968

Radim Palouš přikládá největší význam tomu, že se v šedesátých letech mohl „vracet ke své lásce filosofii,“³³¹ roku 1967 habilitoval „a jedním z oponentů byl taky Patočka, takže vidíte, jak už to bylo uvolněné.“³³² Na Pražské jaro roku 1968 vzpomíná jako na období „jakési naděje, že se něco uvolňuje.“³³³ Přestože nebyl přímo politicky angažovaný,³³⁴ dodává, že ho „všeobecná euforie ... také pohlcovala.“³³⁵ Sám sepsal veřejné prohlášení, protestující „proti dvacetileté ideologické deformaci a personální manipulaci v pedagogice. ... Prohlášení, které jsem dal dohromady, podepsalo třináct lidí – včetně Patočky.“³³⁶

To, že tzv. normalizace nezačala ihned den po okupaci, potvrzuje i fakt, že Radim Palouš ještě v dubnu 1969 mohl odjet na služební cestu do Německa a do Anglie.³³⁷

Stejně tak u Anny Paloušové převládají na rok 1968 pozitivně laděné vzpomínky. Na Pražské jaro vzpomíná jako na „krásné chvíle. ... Mně se to zdálo jako za doby obrození.“³³⁸ První její vzpomínkou na srpnový příjezd vojsk Varšavské smlouvy je, že v tu chvíli byla v knihovně Filosofického ústavu v Praze na Příkopech, kde tehdy pracovala, spolu se svým synem Martinem a Janem Patočkou.

Martin Palouš má vzpomínky na šedesátá léta spojené samozřejmě se školními lety, neboť v roce 1968 mu bylo teprve 18 let. Přesto na tuto dobu vzpomíná stejně jako jeho rodiče jako na období, kdy již nastoupil onen „liberalizační trend.“³³⁹

Na období po sovětské okupaci vzpomíná Martin Palouš jako na své první setkání se svobodou (viz 5.3.1 *Dětství, dospívání a léta šedesátá*), v listopadu toho roku se mj. účastnil studentské stávk. Také Martin Palouš upozorňuje, že tzv. normalizace nenastala okamžitě. Vždyť „ještě rok 1969 byl rokem relativně svobodným. Bylo to hokejové mistrovství světa, pak Dubčeka zbavili té funkce ... Já jsem byl v zahraničí... Potom na podzim roku 1969 tedy spadla klec a normalizace se rozjela ve velkém.“³⁴⁰ A právě následná normalizace byla hlavním motivem pro vstup Martina Palouše do disentu.

Ve výše uvedeném se objevuje několik shod. Na šedesátá léta (do srpna roku 1968) všichni tři narátoři shodně vzpomínají jako na dobu daleko politicky uvolněnější a plnou nadějí. Radim Palouš s Martinem Paloušem shodně upozorňují na to, že tzv. normalizace nezačala zde dne na den.

Zároveň je pozoruhodné, že zatímco Anna Paloušová se spíše kloní k popisu celospolečenské nálady, tak jak ji sama vnímala, Radim Palouš s Martinem Paloušem do vyprávění zasazují i vzpomínky na své vlastní činy. Radim Palouš sepsal již zmíněné pedagogické memorandum, kvůli kterému na něj byl později činěn nátlak, aby svůj podpis odvolal, což neučinil.³⁴¹ Martin Palouš zase zmiňuje svou účast na studentské stávce a největší část jeho vzpomínek koneckonců tvoří vlastní

329Paloušová 2010:6

330Paloušová 2010:5

331Palouš, R. 2010:2

332Palouš, R. 2010:2

333Palouš, R. 2010:2

334Palouš 2006:121

335Palouš 2006:121

336Palouš 2006:122

337Palouš 2006:125

338Paloušová 2011:4

339Palouš, M. 2010:1

340Palouš, M. 2010:3

341Palouš 2006:127

rozbor situace, která nastala po 21. srpnu.

6.5 Charta 77

Jestliže jsme doposud mohli sledovat dichotomii Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová (a Jan Palouš) jen implicitně, od vzniku prvního prohlášení Charty 77 to bude možné již zcela explicitně. Ze čtyřčlenné rodiny prohlášení Charty 77 podepsali Radim a Martin Paloušovi, Anna a Jan Paloušovi se podpisu zdrželi.

6.5.1 Radim Palouš

Radim Palouš od konce šedesátých let až do Charty 77 pocíťoval úzkost z toho, zda-li není moc pasivní, zda-li by neměl podniknout něco víc, jak dokazuje následující citát. „*I když se politická situace zdála bezvýchodná, přece jen svědomí nařikalo a nejen mé, ale mnohých přátel: nekompromitujeme se příliš? Ten podpis (pedagogického memoranda) jsem sice neodvolal, ale to bylo málo! Byly to chytré, či zbabělé výmluvy člověka, který není s to se rázně postavit? Jak jsem potom přivítal zjevení „chartistického“ prohlášení k lidským právům!*“³⁴²

Z tohoto citátu můžeme lépe pochopit, proč narátor ve svém vzpomínání, které bylo zachyceno na diktafon na začátku roku 2010, sedmdesátá léta až do roku 1977 v podstatě přejde bez povšimnutí. Domnívám se, že to může znamenat, že léta do Charty 77 bral jako jakési vyčkávání, naplněné bytovými semináři, kdy se nemohl rozhodnout, jestli a případně co víc podniknout. Podpis tohoto prohlášení sice znamenal velké nebezpečí pro narátora samotného i jeho rodinu, zároveň ale podpis jako takový vyjadřoval významný krok proti režimu, se kterým tak nesouhlasil. Snad to můžeme chápat i jako částečnou úlevu svědomí, kterou ale neprožíval sám, nýbrž v úzkém okruhu *obce otřesených*.

Samotný podpis Charty byl již popsán v části 5.1.5 *Charta 77*. Radim Palouš dále vysvětluje, proč se signatáři stali jen on a jeho syn Martin. „*My jsme si mysleli, že stačí, když ze čtyřčlenné rodiny to podepíšou dva, poněvadž ti další dva potom dělali služby. Nosili věci a tak.*“³⁴³

Ihned po zveřejnění signatářů přišel Radim Palouš potřetí o zaměstnání „*z politických důvodů. ... Mám to písemně od rektora, že pro podpis protisocialistického prohlášení, Charty 77, mi okamžitě dává výpověď.*“³⁴⁴ V důsledku toho začal tedy Radim Palouš pracovat jako topič.

V lednu 1982 se stal Radim Palouš mluvčím Charty 77 spolu s Annou Marvanovou a Ladislavem Lisem.³⁴⁵ S vykonáváním funkce mluvčího Charty 77 jsou ale spjaty především zostřené persekuce ze strany vládnoucí režimu. „*V roce 1982 jsem byl mluvčí a to jsem potom měl mnoho výsledků a seděl jsem v Bartáku a v Ruzyni a tak...*“³⁴⁶ Okamžitě dodává, že persekuce nepostihovaly jen jeho, ale celou jeho rodinu.³⁴⁷

6.5.2 Martin Palouš

Pro Martina Palouše byla cesta k Chartě 77 zcela samozřejmá. Když se s nástupem normalizace rozhodl vstoupit do světa disentu, „*začal jsem se seznamovat s lidmi příslušného typu a pak ta cesta k Chartě, byla, bych řekl, ... taková hladká nebo přirozená.*“³⁴⁸ Toto prohlášení podepsal nezávisle na svém otci. V důsledku toho ztratil zaměstnání školitele programátorů a až „*do roku 1980 pracoval jako topič a uklízeč.*“³⁴⁹

V lednu roku 1986 se stal jedním ze tří mluvčích. Sám se v rámci Charty 77 věnoval nejvíce zahraničním stykům, což bude hrát velkou roli během Sametové revoluce a po ní. „*Když jsem byl*

342Palouš 2006:136

343Palouš, R. 2010:4

344Palouš, R. 2010:2

345Císařovská – Prečan 2007:186

346Palouš, R. 2010:3

347Palouš, R. 2010:4

348Palouš, M. 2010:3

349Císařovská – Prečan 2007a:749

mluvčí Charty, tak jsme velice komunikovali s americkou ambasadou a jakési diplomatické vztahy jsme tenkrát udržovali.“³⁵⁰ S veškerou touto aktivitou samozřejmě souvisí i persekuce ze strany režimu, kterým ale narátor nepřikládá velký význam (viz 5.3.3 Charta 77 a léta osmdesátá).

6.5.3 Anna Paloušová

Anna Paloušová se podpisu Charty 77 zdržela. Důvodem byla alespoň z její strany nejspíš obava ze ztráty materiálního zázemí. „Všichni jsme to podepsat nemohli. Já si myslím, že kdybychom to byli podepsali všichni, tak jsme vypadli z bytu a tak. Mně se to opravdu nezdálo ... nezbytné.“³⁵¹ Tato obava byla nejspíš oprávněná. Vždyť i přesto, že prohlášení nakonec podepsali „jen“ dva členové rodiny, Radim Palouš vzpomíná na finanční problémy, které nastaly, když přišel o zaměstnání a musel pracovat jako topič.³⁵²

Zatímco oba signatáři z rodiny Radima Palouše přišli o zaměstnání, Anna Paloušová sice nikoli, musela se ale potýkat s jinými problémy. „Já jsem říkala, že to nemůžeme podepisovat všichni, takže já a Honza jsme to nepodepsali, díky čemuž jsme měli pěkně opeřený ten život. Já jsem říkala (Radimu Paloušovi): „Tys to měl mnohem jednodušší, protože to bylo jasné.““³⁵³

Anna Paloušová tak vyjadřuje přesně to, co bylo řečeno výše. Radim Palouš a Martin Palouš prohlášení podepsali a stali se tak „oficiálními disidenty“, kteří pracovali jako topiči a přestože měli život velmi ztížený, nemuseli se starat o hledání nějakého kompromisu mezi svou rodinou a svým zaměstnáním. Anna Paloušová ale v knihovně Filosofického ústavu Akademie věd musela čelit méně přímým, leč také nepříjemným nátlakům ze strany vedení. Konkrétně byla po zveřejnění signatářů přerazena na oddělení vyměňování časopisů, kde nepřicházela často do styku s veřejností.

Zároveň vedení Filosofického ústavu požadovalo, aby podepsala tzv. antichartu. Na tuto výzvu reagovala narátorka odmítavě: „No tak jsem říkala: „Dovedete si představit, že můj muž to (Chartu 77) podepíše a já bych teď podepsala antichartu? Nepřichází v úvahu.“ No a tím to pro mě končilo.“³⁵⁴

Anna Paloušová také vzpomíná na rok 1982, kdy byl její manžel jedním ze tří mluvčích Charty 77. Tehdy působila jako zprostředkovatelka mezi Radimem Paloušem a tehdejší druhou mluvčí Annou Marvanovou. „Když bylo potřeba něco vyzvednout, tak jsem tam (k Anně Marvanové) šla já.“³⁵⁵ Jak jsem již uváděla výše, Radim Palouš spolu s Annou Marvanovou a Ladislavem Lisem v tom roce vydal 38 dokumentů, úloha Anny Paloušové jakožto zprostředkovatelky tedy rozhodně není zanedbatelná.

6.5.4 Jan Palouš

Jan Palouš stejně jako jeho matka prohlášení Charty 77 nepodepsal, jeho úlohu lze také spatřovat především v doručování dokumentů a vzkazů.³⁵⁶ Tou dobou ale již několik let pracoval v Astronomickém ústavu Akademie věd jako vědecký pracovník. Zveřejnění signatářů Charty 77, mezi kterými byli i jeho otec a bratr, mu tudíž také v zaměstnání způsobilo několik komplikací. Anna Paloušová i Radim Palouš vzpomínali na těžkou synovu situaci těsně po vydání Charty 77 (viz 5.4 Jan Palouš), která nastala i přesto, že sám Chartu 77 nikdy nepodepsal.

Přes všelijaké potíže, které mohly přijít ještě v letech 1982 a 1986, kdy byl nejdříve Radim Palouš a poté Martin Palouš mluvčími Charty, mohl Jan Palouš i nadále pracovat v Astronomickém ústavu.³⁵⁷

350Palouš, M. 2010:9

351Paloušová 2010:12

352Palouš 2006:154

353Paloušová 2010a:4

354Paloušová 2010:11

355Paloušová 2011:7

356Palouš, R. 2010:4

357Paloušová 2011:7

6.5.5 Shrnutí

V této části jsem se pokusila názorně vymeziť rozdíl mezi dvěma zkoumanými liniemi. První linie Radim Palouš – Martin Palouš je tedy charakteristická podpisem prohlášení Charty 77, následnou ztrátou zaměstnání a degradací pracovní pozice. Zároveň oba narátoři v 80. letech působili jako mluvčí Charty. Krom ztráty zaměstnání proti nim režim zasahoval také různým zadržováním, výslechy, sledováním a podobně. Pro druhou linii Anna Paloušová – Jan Palouš je charakteristické to, že ač se signatáři prohlášení nestali, oba museli čelit nepříjemnostem v zaměstnání a určité formě dohledu tajné policie. Klíčové ale je to, že vykonávali onu zprostředkovatelskou činnost, čímž de facto *udržovali disidentství v chodu*.

Stálo by za to pouvažovat například nad tím, co by se stalo, kdyby místo Anny Paloušové, která v roce 1982 doručovala vzkazy a dokumenty mezi svým mužem a tehdejší spolu-mluvčí Annou Marvanovou, tuto činnost vykonával sám Radim Palouš. Osobně se domnívám, že tak časté schůzky mluvčích by nebyly dost dobře proveditelné a že by tajná policie dřív nebo později zasáhla ještě více, než zasahovala doposud, čímž by byl zřejmě částečně ochromeno i fungování samotné Charty 77. V tom tedy spatřuji ten zásadní význam ve spolupráci obou těchto linií.

6.6 Kampademie

Stejně jako tomu bylo u Charty 77, můžeme i zde sledovat jasnou dichotomii Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová – Jan Palouš. Jako v otázce Charty 77 byl stěžejním rozlišovacím bodem podpis či ne-podpis prohlášení Charty 77, zde může být to stejně prosté; členství či nečlenství v Kampademii.

Ještě je třeba upozornit, že se zde zaměřím pouze na to období „oficiální“ Kampademie, které nastalo po Chartě 77. Samozřejmě že před tímto obdobím probíhaly po dlouhá léta bytové semináře, teprve ale Charta 77 a události, které po ní následovaly, jim daly jasný a ohraničený charakter, který lze jasně pojmenovat.

6.6.1 Radim Palouš

Pro Radima Palouše měla (a má) Kampademie význam veliký. Ve svém vyprávění zdůrazňuje, že to byl on, kdo po smrti profesora Patočky v březnu 1977 „řekl: „*Musí se pokračovat v jeho seminářích.*“ *A tak jsem sám začal s tím seminářem Kampademie.*“³⁵⁸ Po dlouhou dobu měl také v celé společnosti vůdčí postavení, byl totiž *scholarchou*. Charakteristickými rysy Kampademie je podle Radima Palouše následující: seminář měl program na celý semestr, „*podstatou byly odborné filosofické referáty, které jsme zapisovali.*“³⁵⁹

Sám zároveň vedl samizdatovou filosofickou edici *Nové cesty myšlení*, kde se snažil zápisy z Kampademie také publikovat. Z detailního popisu práce samizdatového redaktora v oddílu 5.1.6.1 *Samizdat* je dobře patrné, jak významná pro něj sbírka, kterou vedl, byla. „*Víte, já jsem celkem vydal dvaatřicet titulů!*“³⁶⁰ Uvědomíme-li si, že samizdat vydával od roku 1977, tedy maximálně 12 let (do roku 1989), je to opravdu úctyhodné číslo.

Zajímavé také je, jak klade důraz na spolupráci s manželkou při provádění korektur jednotlivých přepisů. „*Ty jednotlivé průklepy jsme dali kolem stolu a já jsem si pamatoval, co tam je za chyby, a ty jsem potom přenášel do všech ostatních a kroužil jsem kolem stolu. Za mnou šla manželka, která odklopila ten další list a takhle pořád dokola.*“³⁶¹ Zajímavé je to především při porovnání se vzpomínkami Anny Paloušové, tomu se ale budu věnovat později.

Radim Palouš byl také jedním z těch kampademiků, kteří si prostřednictvím Ivana M. Havla dopisovali s Václavem Havlem do vězení na přelomu 70. a 80. let. Následně se každoročně zúčastňoval také kampademických „*soustředění*“³⁶² na Havlově Hrádečku.

358Palouš, R. 2010:3

359Palouš, R. 2010:3

360Palouš, R. 2010:3

361Palouš, R. 2010:3

362Palouš, R. 2010:8

Význam Kampademie pro Radima Palouše podtrhuje situace, kdy byl po Sametové revoluci vyzván studenty, aby kandidoval na místo rektora Univerzity Karlovy. Sám se nemohl rozhodnout, proto „*hlavní rozhodnutí měla Kampademie.*“³⁶³ Je tak zřejmé, že názor Kampademie byl pro Radima Palouše ne-li rozhodující, pak velice důležitý.

6.6.2 Martin Palouš

Jestliže Radim Palouš byl tím, kdo po Chartě 77 navázal na již probíhající bytové semináře a dal jim jasný řád, pak jeho syn Martin Palouš byl jedním z těch, kdo dali Radimu Paloušovi právě to, na co mohl navázat. Již bylo řečeno, že Martin Palouš spolu s Danielem Kroupou již od začátku 70. let pořádali bytové semináře. Tyto „předchartistické“ bytové semináře byly pro Martina Palouše jeho vlastní projekt, kterým se snažil „*emancipovat od svých předků. Nikoli aby se s nimi popral, ale aby měl své vlastní věci.*“³⁶⁴

Když tedy nastal rok 1977 a de facto synova projektu, jehož jedním cílem bylo osamostatnění se od rodičů, se ujal jeho otec, bylo to ze strany Martina Palouše chápáno jako jakési „narušení vlastního prostoru“. „*Když prostě potom přišel nápad té Kampademie, tak to trošku bylo tak, že najednou můj těžce vybudovaný prostor byl opět invazivně jaksí zasažen tímto vlivem v rámci té všeobecné solidarity ořesených, jak to Patočka nazval, můj otec to samozřejmě přijal a musím zase říct, že ten otec jest takový pedagog a rád se tak projevuje...*“³⁶⁵

Toto ale nelze chápat nějak skandálně, narátor již dále otcovu iniciativu nekomentuje, lze tedy soudit, že se jednalo o běžné mezigenerační vymezování se, neboť nově nastalou situaci bez problémů přijal. Koneckonců členem Kampademie byl již od jejího počátku v roce 1977.

Definiční znak Kampademie spatřuje Martin Palouš v psaných projektech. Co se týče dopisů Václavu Havlovi do vězení, narátor vzpomíná, že nejvíce se na nich podílel jeho otec a Zdeněk Neubauer.³⁶⁶ Následných „*hrádečkovských seancí*“³⁶⁷ se Martin Palouš účastnil také.

6.6.3 Anna Paloušová

Anna Paloušová chápe vznik Kampademie jakožto reakci smrt profesora Patočky a na represe ze strany režimu, které pochopitelně po Chartě 77 zesílily. „*Ono se to jakoby s něčím propojilo. Někde něco přestalo, někde něco (začalo).*“³⁶⁸

Samotných seminářů se ale aktivně neúčastnila. „*Já jsem na to neměla. (úsměv) Ale ráda jsem to poslouchala, byla jsem moc ráda, že se toho můžu zúčastnit. ... Já jsem vždycky seděla jako oukropeček (smích) a nikdy jsem se neodvážila něco k tomu říct.*“³⁶⁹ Dalo by se v podstatě říci, že se i zde v narátorce objevil ten pocit nedostatečnosti, který pociťovala již na Filosofické fakultě ve 40. letech (viz 6.2 *Filosofická fakulta a Jan Patočka*).

Též v Kampademii tedy spočívala role Anny Paloušové spíše v zajišťování zázemí a *zajišťování chodu*. Na to nevzpomíná jen ona sama, ale též řada dalších. Daniel Kroupa například píše: „*Přisedící bývala občas i Martinova maminka Anička, které také filosofie nebyla cizí. Vždycky nás vlídně přivítala a připravila malé pohoštění.*“³⁷⁰

S Kampademii souvisela také již zmiňovaná samizdatová edice *Nové cesty myšlení*. Zatímco z vyprávění Radima Palouše vyplývá, že se Anna Paloušová podílela na úpravách prepisů pravidelně (viz 6.6.1 *Radim Palouš*), Anna Paloušová tuto představu nesdílí. „*Tazatelka: ... Že spolu jste to (prepisy) dávali dohromady. Narátorka: Ano, to taky, příležitostně, no...*“³⁷¹ A více již samizdatovou

363Palouš, R. 2010:5

364Palouš, M. 2010:4

365Palouš, M. 2010:4

366Palouš, M. 2010:5

367Palouš, M. 2010:6

368Paloušová 2010:13

369Paloušová 2011:5

370Kroupa 2010:20

371Paloušová 2010a:8

sbírku svého muže neproblematizuje. Je ale obtížné říci, stojí-li za tímto zjevným rozporem spíše narátorčina skromnost, či něco jiného.

Co se letních výletů na Hrádeček týče, těch se Anna Paloušová nezúčastňovala.

6.6.4 Jan Palouš

Jan Palouš, jak již bylo řečeno výše, původně členem Kampademie nebyl. Stal se jím až po Sametové revoluci.³⁷² Jeví se, že ze všech čtyř aktérů měl ke Kampademii nejbližší vztah. Je to pochopitelné, pokud si ještě jednou připomeneme, že Jan Palouš se celý život věnoval astronomii, pracoval v Astronomickém ústavu a filosofických aktivit svých příbuzných se příliš nezúčastňoval. Vzdálenější vztah svého syna Jana k filosofii potvrzuje též Radim Palouš: „*Můj syn ... sám nebyl interesován ve filosofii, on byl astronom, je astronom, takže směřuje jinam...*“³⁷³ Z toho důvodu se tedy nezúčastňoval ani výletů na Hrádeček.

6.6.5 Shrnutí

Též v případě Kampademie je dichotomie Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová – Jan Palouš zřetelně viditelná, ačkoli již není tak samozřejmá jako v případě Charty 77. Radim Palouš a Martin Palouš jsou v podstatě zakladatelé této společnosti intelektuálů. Martin Palouš spolu s Danielem Kroupou začal na počátku 70. let pořádat bytové semináře, na které mohl o několik let později navázat jeho otec Radim Palouš. Oba tedy samozřejmě byli členy této společnosti, účastnili se setkání na Hrádečku u Václava Havla, Radim Palouš byl navíc dokonce jejím scholarchou.

Na druhé straně Anna Paloušová a Jan Palouš členy této společnosti nebyli, Jan Palouš se jím stal až po roce 1989. Důvody se zde ale různí. Anna Paloušová zřejmě nebyla aktivní členkou Kampademie proto, že se necítila být dosti filosoficky kvalifikovaná k tomu, aby mohla vystoupit s vlastním příspěvkem. Tak tedy i co se týče Kampademie, je Anna Paloušová vzpomínána spíše jako „zajišťovatelka zázemí“. U Jana Palouše se jeví být hlavním důvodem nepřílišný zájem o filosofii. Bohužel důvod, proč se nakonec po roce 1989 členem Kampademie stal, se zatím nepodařilo zjistit.

6.7 Sametová revoluce

Sametovou revolucí, kterou vyvrcholily snahy opozice a disentu o změnu stávajícího stavu (ať již o ní měli různí lidé různé představy), vrcholí také tato práce a snaha vést dvojí linii v rámci rodiny Radima Palouše a přitom se pokusit ukázat vzájemnou provázanost těchto linií.

Všichni čtyři aktéři se 17. listopadu zúčastnili studentského průvodu, pozdější průběh se ale v leccčems opět liší.

6.7.1 Radim Palouš

Radim Palouš byl v neděli 19. listopadu přítomen na schůzi v bytě Václava Havla, kde bylo založeno Občanské fórum.³⁷⁴ Ještě týž večer se narátor zúčastnil setkání v divadle Ve Smečkách, které zároveň moderoval. Od té doby se stal jedním z jeho hlavních představitelů a řídil velkou část diskuzí.

Velký zážitek pro něj znamenalo vystoupení na balkoně Melantrichu na Václavském náměstí, kdy zástupci OF měli poprvé k dispozici reproduktory (viz 5.1.8 *Sametová revoluce*). Stalo se tak v úterý 21. listopadu, kdy se na náměstí sešlo přes 200 000 lidí.³⁷⁵

Radim Palouš se 25. listopadu stal vedoucím akční skupiny Občanského fóra, která řešila „*nejdůležitější a nejnaléhavější úkoly. ... Palouš řídil většinu schůzí akční skupiny, rozšířeného krizového štábu ... i pléna KC (Koordinačního centra) OF.*“³⁷⁶

372Kroupa 2010:38

373Palouš, R. 2010:8

374Suk 1997:47

375Otáhal 1994:108

376Suk 1997:14

Pozdější velká veřejná vystoupení OF již moderovali jiní lidé, ale narátor vzpomíná, že „*byl na těch pódiích a zažil to všechno na vlastní oči a uši.*“³⁷⁷

6.7.2 Martin Palouš

Martin Palouš se stejně jako jeho otec zúčastnil v neděli 19. listopadu 1989 schůze v bytě Václava Havla, kde bylo založeno Občanské fórum.³⁷⁸ Nejdříve se stal „*členem komise informační,*“³⁷⁹ jejímž úkolem „*bylo analyzovat zprávy přicházející z médií a dávat podklady pro mluvčí na tiskových konferencích.*“³⁸⁰

V ten den, 19. listopadu, pro něj také nastal zlom v chápání probíhající revoluce, „ *která nesla, bych řekl, znaky podobné tomu setkání se svobodou v roce 1968. Jako na těch demonstracích (tehdy), tak na té třetí demonstraci se přece objevil Dubček. ... Takže prostě najednou těch dvacet let bylo takhle přemostěných a člověk si mohl říct: ... Ano, teď tedy se něco stalo.*“³⁸¹

Postupem událostí více navázal na své působení v rámci Charty 77 a stal se vedoucím zahraniční komise Koordinačního centra Občanského Fóra, která zabezpečovala „*vztahy k zahraničním partnerům OF.*“³⁸²

6.7.3 Anna Paloušová – Jan Palouš

Anna Paloušová se také zúčastňovala listopadových demonstrací. Vzpomíná, že „*chodila dolů pod mikrofony.*“³⁸³ Jednání OF se ale nezúčastňovala, svoji roli hodnotí spíše jako roli „*zprostředkovatelky.*“³⁸⁴

O úloze Jana Palouše během Sametové revoluce se bohužel nepodařilo bez použití rozhovoru se samotným aktérem zjistit nic bližšího. Po studiu dokumentů Občanského fóra ale lze usoudit, že s OF zřejmě aktivně nespolupracoval. Jeho matka Anna Paloušová pouze zmínila, že se během podzimu účastnil tehdy probíhajících debat. „*Vím od Honzy, že se scházeli. Honza měl jednatřicátého narozeniny a vím, že ti jeho spolužáci, kolegové z fakulty a tak pořád rozjímali, co dělat.*“³⁸⁵

6.7.4 Shrnutí

Touto částí vyvrcholila rozdílnost mezi dvěma liniemi, sledovanými v této práci. Během Sametové revoluce se Radim Palouš a Martin Palouš stali vrcholnými představiteli Občanského fóra a aktéry revoluce. Radim Palouš se stal vedoucím akční skupiny OF, Martin Palouš vedoucím zahraniční komise Koordinačního centra OF.

Na druhé straně Anna Paloušová a Jan Palouš se nejspíš na samotné činnosti OF aktivně nepodíleli a revoluce se účastnili spíše jako řadoví účastníci. Anna Paloušová podle svých slov vystupovala spíše jako „*zprostředkovatelka.*“³⁸⁶ Ona „*zprostředkovatelská*“ činnost již ale nebyla postavena na samotném zabezpečování zázemí celé revoluce či OF, protože tentokrát už samozřejmě šlo o daleko větší společenství, než kterým byla Charta 77 či Kampademie. Domnívám se proto, že narátorčina úloha spočívala především v zajišťování zázemí pro svého muže. Radim Palouš ale *byl* integrálním účastníkem událostí, čímž se celý tento výklad poněkud prozaicky zacykluje.

377Palouš, R. 2010:5

378Suk 1997:47

379Otáhal – Sládek 1990:634

380Otáhal – Sládek 1990:634

381Palouš, M. 2010:6-7

382Suk 1998:223

383Paloušová 2011:8

384Paloušová 2011:8

385Paloušová 2010a:6

386Paloušová 2011:8

6.8 Po Sametové revoluci

Přestože rozbor linií Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová – Jan Palouš, bytostně spjatých s totalitním režimem a disentem, vyvrcholil Sametovou revolucí, jisté jejich rysy nalezneme i v období po pádu komunistického režimu.

6.8.1 Radim Palouš

Radim Palouš se po zvolení Václava Havla prezidentem začal distancovat od politiky a rozhodl se přijmout výzvu ke kandidatuře na post nového rektora Univerzity Karlovy v Praze. Nad svým protikandidátem Zdeňkem Lojdou zvítězil dvěma třetinami hlasů a stal se tedy novým rektorem UK. Moment jmenování byl pro Radima Palouše jistě silným zážitkem, jak potvrzuje následující citát: „*Když to oznámili, tak všichni vstali ... a začali zpívat Svatý Václave, vévodo české země. A mně se všechno tady sevřelo, musel jsem se chovat důstojně a v tu chvíli jsem si uvědomil, že to je vážná chvíle.*“³⁸⁷ S trochou opatrnosti by se tento moment jmenování rektorem UK dal nazvat až narátorovým rituálem přechodu mezi starým režimem (ve smyslu komunistickým, kvůli kterému byl od roku 1977 nucen pracovat jako topič) a novým (demokratickým) režimem, ve kterém se nejenže mohl vrátit na univerzitu, ale stal se dokonce jejím rektorem.

Od roku 1990 tak díky své nové funkci začal Radim Palouš cestovat po světě, přednášet na světových univerzitách a získal několik čestných doktorátů a vyznamenání. „*Prostě najednou já, který měl předtím dokonce zkonfiskovaný nejenom pas, ale samozřejmě i řidičský průkaz, tak najednou jsem byl u vytržení a (cestoval jsem) po tom celém světě...*“³⁸⁸

Roku 1994 se rozhodl již o pozici rektora znovu neusilovat a věnoval se výhradně pedagogické činnosti, kterou ukončil v roce 2009. Stále však píše vlastní texty a spolupracuje s některými svými studenty.

6.8.2 Martin Palouš

Martin Palouš po Sametové revoluci navázal na své působení v zahraniční politice, které se věnoval již v rámci Charty 77 a později též v Občanském fóru. Zpočátku působil jako kooptovaný poslanec a byl členem zahraničního výboru, později se stal poradcem na Ministerstvu zahraničních věcí. Zaměření na zahraniční politiku ale vnímal jako spíše přechodné, přičemž jeho hlavním zájmem bylo studium na Katolické univerzitě v Lovani.

V říjnu 1990 kandidoval proti Václavu Klausovi na post předsedy Občanského fóra, kterým se ale nakonec stal Václav Klaus, a Martin Palouš se tedy stal náměstkem ministra zahraničních věcí, kterým byl tehdy Jiří Dienstbier.

V roce 1992 neúspěšně kandidoval za Občanské hnutí do parlamentu. Tehdejší volby vyhrál Václav Klaus s ODS a novým ministrem zahraničních věcí se stal Jozef Moravčík.³⁸⁹ Martin Palouš se nato postu náměstka ministra zahraničních věcí vzdal, neboť „*se nemohl ztotožnit s vývojem*“³⁹⁰ této instituce. Následně se mj. stal předsedou Helsinského výboru, vyučoval na několika zahraničních univerzitách a působil jako předseda Helsinského občanského sdružení.

Na Ministerstvo zahraničních věcí se znovu vrátil v roce 1998. V roce 2001 se stal velvyslancem České republiky ve Washingtonu, od roku 2006 do roku 2010 působil jako velvyslanec stálé mise České republiky při OSN v New Yorku.

6.8.3 Anna Paloušová – Jan Palouš

Anna Paloušová se po Sametové revoluci do zaměstnání již nevrátila (což je pochopitelné, tehdy jí bylo téměř 65 let), ale přispívala kratšími články do Lidových novin v reakci na současné dění.

387Palouš, R. 2010:5

388Palouš, R. 2010:6

389Zdroj:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/ministr/ministri_a_ministerstvo_v_historii/index.html (citováno 11. 6. 2011)

390Palouš, M. 2010:10

Zároveň jí byl po více než 40 letech udělen titul Mgr., jelikož v roce 1949 byla těsně přes absolvováním studia vyloučena z politických důvodů z Filosofické fakulty UK.

Jan Palouš po Sametové revoluci i nadále působí v Astronomickém ústavu Akademie věd, v letech 1996 – 2004 dokonce působil jako jeho ředitel. Krom toho se po revoluci v letech 1991-1996 stal sekretářem Evropské astronomické společnosti. „V ... roce 2001 byl jmenován profesorem astronomie a astrofyziky na Univerzitě Karlově. ... V letech 1993-1996 působil v Akademické radě AV ČR... Od roku 2004 je vedoucím oddělení Galaxií a planetárních soustav.“³⁹¹

6.8.4 Shrnutí

Tímto krátkým přehledem pracovních činností zkoumaných členů rodiny Paloušovy jsem se pokusila ukázat, že i po Sametové revoluci lze nalézt v dichotomii Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová – Jan Palouš své opodstatnění. První linie prožila po revoluci enormní změnu pracovních možností, postavení a vlivu. Z Radima Palouše, který od roku 1977 pracoval jako topič, se náhle stal rektor Univerzity Karlovy. Martin Palouš, který také od roku 1977 pracoval jako topič, následně jako programátor ve Svazu invalidů Meta, krátce působil jako kooptovaný poslanec a později jako poradce a náměstek na Ministerstvu zahraničních věcí, předseda Helsinského výboru. Zároveň vyučoval na několika světových univerzitách a deset let se věnoval diplomacii.

V linii Anna Paloušová – Jan Palouš již tak enormní změny nenajdeme. Anna Paloušová se již do zaměstnání nevrátila a Jan Palouš, přestože získal v rámci svého oboru světové renomé, setrval v Astronomickém ústavu, ve kterém pracoval již od poloviny 70. let.

³⁹¹Zdroj: http://www.cas.cz/o_avcr/medailonky/palous_jan.html (citováno 12. 6. 2011)

7 Shrnutí

Ve své práci jsem se pokusila podat ucelený obraz o tom, jaké bylo rozdělení rolí v rodině Paloušově v rámci disidentských aktivit. Přitom jsem se však zaměřila i na dobu „před-disidentskou“, tedy především na 40. a 50. léta, kdy se již utvářelo rozdělení rolí mezi Radimem Paloušem a Annou Paloušovou. Radim Palouš již tehdy vystupoval jako aktivní filosof, žák profesora Patočky, který byl jedním z organizátorů patočkovských seminářů. Zároveň již tehdy projevoval svůj nesouhlas s komunistickým režimem, za což ho již tenkrát postihly ze strany režimu persekuce, dvakrát ztratil zaměstnání a nemohl se profesionálně věnovat filosofii. Anna Paloušová o filosofii měla zájem také, ale aktivní filosofkou a žačkou profesora Patočky se nestala zřejmě proto, že se necítila být dosti kvalifikovaná. Již tehdy tedy začala (již ze své pozice manželky – matky) spíše zajišťovat zázemí, což je tedy linie, která byla sledována až do současnosti.

V 60. letech již práce začíná sledovat také činnosti dvou synů Radima a Anny Paloušových, Jana a Martina, kteří v té době dospívali. Pro rok 1968 však ještě nelze sledovat tak jasné rozdělení rolí, přestože jisté zárodky zde již nalezneme. Radim Palouš tehdy sepsal „pedagogické memorandum“, protestující „*proti dvacetileté ideologické deformaci a personální manipulaci v pedagogice*.“³⁹² Martin Palouš se tehdy zúčastnil například studentské stávky.

Jasně rozdělení linií Radim Palouš – Martin Palouš a Anna Paloušová – Jan Palouš ale nastává až od roku ledna 1977, kdy vyšlo prohlášení Charty 77. Zástupci první linie Radim Palouš – Martin Palouš toto prohlášení podepsali, v důsledku toho ztratili zaměstnání a začali pracovat jako topiči. V 80. letech se oba stali mluvčími Charty 77. Během Sametové revoluce stáli u zrodu Občanského fóra a v rámci něj zastávali důležité funkce. Po Sametové revoluci oba zaznamenali enormní změnu v oblasti pracovních možností. Radim Palouš se stal rektorem Univerzity Karlovy a až do roku 2009 na ní také vyučoval. Zároveň přednášel na několika světových univerzitách a získal nespočet ocenění a vyznamenání. Martin Palouš po Sametové revoluci navázal na své působení v rámci Charty 77 a v Občanském fóru, kde se zabýval zahraniční politikou, a začal (krom jiného) pracovat na Ministerstvu zahraničních věcí. Později také vyučoval na několika světových univerzitách, stal se například předsedou Helsinského výboru. Od roku 2001 do roku 2010 se věnoval diplomatické dráze.

Anna Paloušová a Jan Palouš prohlášení Charty 77 nepodepsali. Anna Paloušová to vysvětluje obavami ze ztráty materiálního zázemí, Radim Palouš zase zdůrazňuje, že Anna Paloušová a Jan Palouš „*potom dělali služby. Nosili věci a tak*.“³⁹³ Tuto „zprostředkovatelskou činnost“ lze sledovat až do období Sametové revoluce především u Anny Paloušové, která hrála důležitou roli i v roce 1982, kdy byl její muž mluvčím Charty 77. Tehdy vystupovala jako zprostředkovatelka mezi ním a tehdejší spolu-mluvčí Annou Marvanovou. Jan Palouš ale také vystupoval jako zprostředkovatel zejména v období těsně po Chartě 77.

Jak Anna Paloušová, tak Jan Palouš sice díky tomu, že jejich příbuzní podepsali prohlášení Charty 77, o zaměstnání nepřišli, museli v něm ale čelit různým nátlakům. Tak například na Annu Paloušovou byl vyvíjen nátlak, aby podepsala tzv. antichartu, což nečinila. V rámci knihovny Filosofického ústavu Akademie věd, kde tehdy pracovala, také byla přerazena na jinou pracovní pozici, kde nepřicházela do styku s veřejností.

Všichni čtyři členové rodiny Paloušovy ale bez ohledu na to, podepsali-li Chartu 77 či nikoli, byli vystaveni persekucím ze strany režimu i v jiné formě, než co se zaměstnání týče. Výslechům a sledování byli tedy krom Radima Palouše a Martina Palouše vystaveni i Anna Paloušová a Jan Palouš.

Jestliže během Sametové revoluce byli Radim Palouš a Martin Palouš jedněmi z aktérů revoluce, pak Anna Paloušová a Jan Palouš byli jejími řadoví účastníci. Oba se účastnili demonstrací, ale s Občanským fórem aktivně nespolečně pracovali. Anna Paloušová svou roli během Sametové revoluce spatřuje ve „zprostředkovávání“. Domnívám se ale, že zde se jedná nikoli o „zprostředkovávání“ ve

392Palouš 2006:122

393Palouš, R. 2010:4

smyslu „zajišťování chodu“ celé revoluce či Občanského fóra, ale především o zajišťování zázemí pro svého muže. Radim Palouš ale *byl* nedílným účastníkem tehdejších událostí, čímž se celý tento výklad poněkud prozaicky zacykluje.

V období po Sametové revoluci Anna Paloušová a Jan Palouš tak markantní změnu profesního života jako Radim Palouš a Martin Palouš nezaznamenali. Anna Paloušová zůstala v penzi a přispívala do Lidových novin, Jan Palouš i nadále pracoval v Astronomickém ústavu Akademie věd. Přestože získal světové renomé, ta změna není v jeho případě tak enormní jako v případě jeho otce a bratra.

Ve své práci jsem se tedy pokusila popsat rozdělení rolí v rodině Radima Palouše v rámci disidentských aktivit. Výsledkem analýzy bylo rozdělení této rodiny na dvě linie. První linií byla linie Radim Palouš – Martin Palouš, druhou linií Anna Paloušová – Jan Palouš. Mým cílem přitom nebylo jednu či druhou linii vyzdvihovat či snižovat její význam. Naopak jsem se snažila ukázat propojenost a význam obou těchto linií.

8 Seznam pramenů a použité literatury

8.1 Rozhovory a jiné prameny

- Palouš, M. (2009): *Dopis otci k 85. narozeninám a bratrovi k 60. narozeninám*. New York, 5. listopadu 2009.
- Palouš, M. (2010): *Životopisné vyprávění*. Praha, 15. října 2010.
- Palouš, M. (2011): *Interview*. Praha, 22. června 2011.
- Palouš, R. (2006): *V rozhovoru s Josefem Beránkem. Dobrodružství pobytu vezdejšího*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Palouš, R. (2010): *Životopisné vyprávění*. Praha, 22. února 2010.
- Palouš, R. (2010a): *Interview*. Praha, 23. března 2010.
- Paloušová, A. (2010): *Životopisné vyprávění*. Praha, 16. listopadu 2010.
- Paloušová, A. (2010a): *Životopisné vyprávění*. Praha, 8. prosince 2010.
- Paloušová, A. (2011): *Interview*. Praha, 11. března 2011.
- Paloušová, A. (2011a): *Interview*. Praha, 29. dubna 2011.

Všechny rozhovory, které byly pořízeny v rámci této práce, jsou uloženy v archivu Knihovny Václava Havla. Ostatní prameny osobní povahy jsou uloženy v archivu autorky této práce.

8.2 Literatura

- Císařovská, B. - Prečan, V. (2007): *CHARTA 77: Dokumenty 1977-1989. 1977-1983*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Císařovská, B. - Prečan, V. (2007a): *CHARTA 77: Dokumenty 1977-1989. 1984-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Cuhra, J. - Ellinger, J. - Gjuríčová, A. - Smetana, V. (2006): *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý od roku 1918*. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka.
- Dayová, B. (1999): *Sametoví filozofové. Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989*. Brno: DOPLNĚK.
- Disman, M. (2008): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Giddens, A. (1999): *Sociologie*. Praha: Argo.
- Havel, V. (1999): *Dopis Gustávu Husákovi*. Praha: Torst. (dostupné v digitálním archivu Knihovny Václava Havla).
- Hendl, J. (2008): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hlušičková, R. - Císařovská, B. (ed.) (1994): *Hnutí za občanskou svobodu 1988-1989. Sborník dokumentů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Holečková, M. E. (2009): *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad.
- Kolektiv autorů pod vedením Věry Petráčkové a Jiřího Krause (1998): *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Kroupa, D. (2010): *Sešity Knihovny Václava Havla 2010/4: Dějiny Kampademie*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Neubauer, Z. (2010): *Consolatio Philosophiae Hodierna*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Otáhal, M. - Sládek, Z. (1990): *Deset pražských dnů (17.-27. listopad 1989). Dokumentace*. Praha: Academia.
- Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc a společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf.
- Putna, M. C. (2011): *Václav Havel. Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Suk, J. (1997): *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989. 1. díl, Události*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Suk, J. (1998): *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989. 2. díl, Dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Šubrt J. - Pfeiferová Š. (2010): *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*.

Historická sociologie 1/2010.

Vaněk, M. (ed.) (2006): *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha: PROSTOR.

Vaněk, M. (2004): *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: ÚSD AV ČR.

Vaněk, M. - Mücke, P. - Pelikánová, H. (2007): *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR.

Vaněk, M. - Urbášek, P. (2005): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I. díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha: PROSTOR.

8.3 Internetové zdroje

Akademie věd České republiky (<http://www.cas.cz>)

Knihovna Václava Havla (<http://www.vaclavhavel-knihovna.org>)

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (<http://www.mzv.cz>)

Moodle Fakulty humanitních studií UK (<http://moodle.fhs.cuni.cz>)

Oficiální stránky Českého olympijského výboru (<http://www.olympic.cz>)

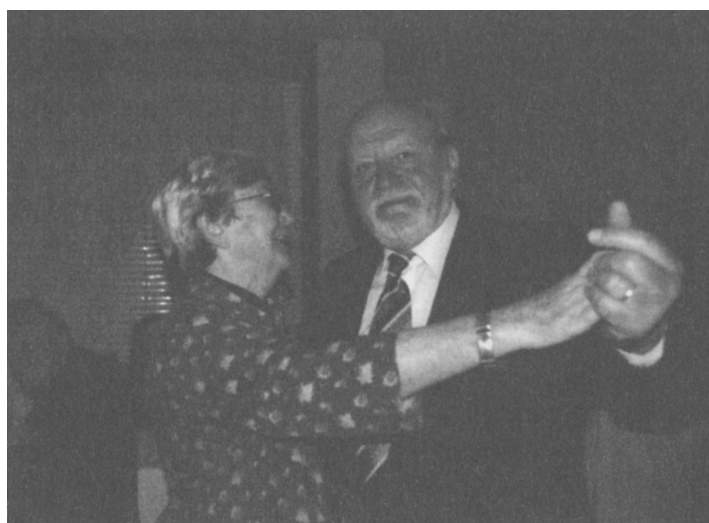
Skautský svět – Junák – svaz skautů a skautek ČR (<http://verejnost.skaut.cz/cz/>)

Webové stránky o dějinách Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (<http://www.vons.cz>)

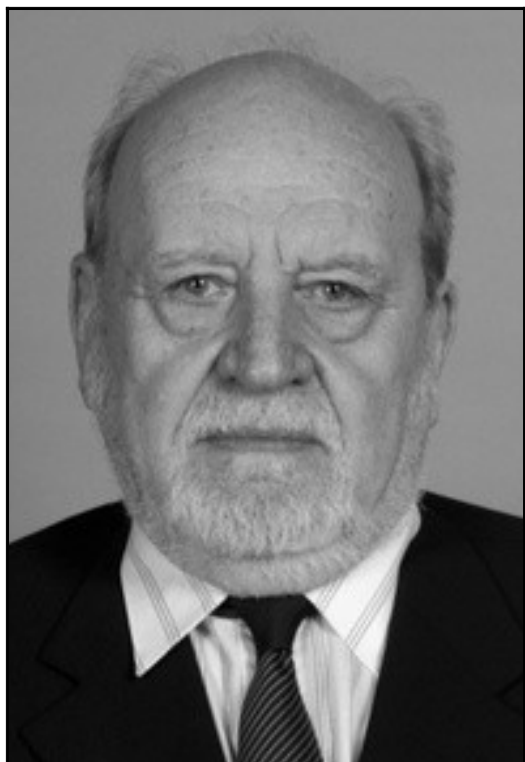
9 Přílohy

Rodina Paloušova v roce 1951

Radim a Anna Paloušovi v roce 2001

Radim Palouš a Anna Paloušová v současnosti

Martin Palouš a Jan Palouš v současnosti

Zleva: Martin Palouš, Pavel Bratinka, Radim Palouš, Ivan M. Havel,
Helena Webrová, Golda, Daniel Kroupa, Zdeněk Neubauer, Václav Havel

Setkání Kampademie na Hrádečku

Zdroje použitých příloh:

Příloha č. 1 (Rodina Paloušova v roce 1951): Palouš, R. (2006): *V rozhovoru s Josefem Beránkem. Dobrodružství pobytu vezdejšího*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, str. 97.

Příloha č. 2 (Radim a Anna Paloušovi v roce 2001): Palouš, R. (2006): *V rozhovoru s Josefem Beránkem. Dobrodružství pobytu vezdejšího*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, str. 237.

Příloha č. 3 (Radim Palouš v současnosti): <http://czechfolks.com/plus/wp-content/uploads/2010/01/rektor-uk-radim-palous.jpg> (naposledy navštíveno 21. 6. 2011)

Příloha č. 4 (Anna Paloušová v současnosti): <http://www.vaclavhavel-library.org/img/gallery/01063/015b.jpg> (naposledy navštíveno 21. 6. 2011)

Příloha č. 5 (Martin Palouš v současnosti): <http://news.fiu.edu/wp-content/uploads/Palous.jpg> (naposledy navštíveno 21. 6. 2011)

Příloha č. 6 (Jan Palouš v současnosti): http://www.cas.cz/o_avcr/medailonky/palous_jan.html (naposledy navštíveno 21. 6. 2011)

Příloha č. 7 (Setkání Kampademie na Hrádečku): Kroupa, D. (2010): *Sešity Knihovny Václava Havla 2010/4: Dějiny Kampademie*. Praha: Knihovna Václava Havla, str. 94.